

Het Nederlandse adelsrecht

Een staatsrechtelijk overzicht van het vigerende adelsrecht

R.P.N. Coenraad

‘Nobilitas morum plus ornat quam genitorum’,¹ een deftige Latijnse uitspraak met een zekere vanzelfsprekendheid. Men wordt niet gemeten op basis van een maatschappelijke kwalificatie, die louter wordt verkregen door vererving. Deze redenering is nochtans niet zo vanzelfsprekend als men denkt. Tot ver in de twintigste eeuw was de adel nog maatschappelijk relevant. Hoewel vanaf de jaren dertig geen verheffing meer plaatsvond op grond van persoonlijke verdienste en het kabinet in 1953 besloot dat verheffing als zodanig voortaan achterwege diende te blijven, was de adel goed vertegenwoordigd in de hoge ambten van bijvoorbeeld de magistratuur, het openbaar bestuur en het *corps diplomatique*.

Inleiding²

Waarom een staatsrechtelijke verhandeling over het Nederlandse adelsrecht? Het adelsrecht als basis voor een wetenschappelijk onderzoek dient geen algemeen rechtsbelang, want de Hoge Raad van Adel schat dat thans in Nederland ‘maar’ 11.000 personen met blauw bloed rondlopen. Zelfs het kabinet is samen met de Hoge Raad van Adel de mening toegedaan, dat adeldom gezien moet worden als een ‘historisch instituut’. Toch verdienen deze argumenten enige nuancering. Wellicht heeft het adelsrecht geen betrekking op de gemiddelde Nederlander (die daar ook geen persoonlijk belang bij heeft), voor degenen die het aangaat kan het van wezenlijk belang zijn. We hebben

¹ ‘Adel van karakter is meer waard dan een geërfde titel.’

² Dit staatsrechtelijk overzicht van het Nederlandse adelsrecht vormt een onderdeel van mijn doctoraalscriptie Nederlands recht, studierichting staats- en bestuursrecht, die ik heb mogen verdedigen aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Tilburg. Zonder de medewerking van bepaalde mensen was dit resultaat niet bereikt en derhalve wil ik in de eerste plaats graag mijn dankwoord richten aan Prof. Mr. A.K. Koekoek en mevr. Mr. Dr. H. van Schooten-van der Meer die beiden lid waren van mijn examencommissie. Veel dank ben ik ook verschuldigd aan Mr. E.J. Wolleswinkel, secretaris van de Hoge Raad van Adel, voor zijn behulpzaamheid en gastvrijheid. Voorts ben ik Mr. Drs. A.-J. Vos, hoofd van de afdeling Kabinetszaken van het Directoraat-Generaal Koninkrijksrelaties en Bestuur, er erkentelijk voor dat hij mij op het Ministerie van Binnenlandse Zaken heeft willen ontvangen en mij enige verheldering heeft kunnen verschaffen betreffende de Wet op de adeldom.

hier namelijk, evenals bij het erfrecht, te maken met een soort van ‘bloedrecht’. Adeldom is een onderdeel van een identiteit, het recht om bij een familie te behoren. Het gaat hier dan ook niet om recht op materiële zaken, maar om recht in een emotionele kwestie. Dat de materie betreffende de adel en het daarmee samenhangende adelsrecht nog niet helemaal wordt gezien als museumwaardig, blijkt uit de codificatie van het adelsrecht in een Wet op de adeldom.

In dit artikel ga ik niet in op de vraag of de adel als zodanig niet als een vorm van ongelijkheid binnen onze maatschappij kan worden beschouwd.³ Ook wil ik mij niet mengen in een discussie over de maatschappelijke relevantie met betrekking tot de positie van de adel. Dat Nederland een monarchie is, met daaraan nauw gelieerd een adel die daar niet los van kan worden gezien, betekent dat ook deze staatsrechtelijk niet-geprivilegieerde groep een bepaalde rechtspositie heeft in de Nederlandse rechtsorde.

Dit artikel zal het Nederlandse adelsrecht behandelen en het daarmee verbonden instituut: de Hoge Raad van Adel. Regelingen omtrent het adelsrecht vielen tot 1994 onder artikel 74 van de Grondwet, additionele bepaling XXV. Pas in dat jaar werd het adelsrecht gecodificeerd in een wet in formele zin, onder de naam Wet op de adeldom. Het artikel behandelt de ontwikkeling van het adelsbeleid en adelsrecht, omdat thans in Nederland de materie van het Nederlandse adelsrecht volkomen is onderbelicht. Er wordt een overzicht gegeven van het thans geldende adelsrecht, dat wordt gevormd door de Wet op de adeldom (louter een summier basis), de soevereine en koninklijke besluiten, de jurisprudentie en het gewoonterecht. Moet de Wet op de adeldom (1994) met een archaisch onderwerp als inhoud worden aangepast aan een verder uitgekristalliseerd rechtsbeginsel of dient het standpunt van de regering te worden gevolgd, en wel zodanig dat de adel gezien moet worden als een historisch instituut en daarom geen modernisering moet plaatsvinden? Het historische adelsrecht en de Wet op de adeldom worden getoetst aan het gelijkheidsbeginsel op het volgende punt: adeldom gaat alleen over in mannelijke lijn.

De eerste drie hoofdstukken van dit artikel zullen een staatsrechtelijk overzicht geven van het vigerende adelsrecht. Het adelsrecht zal uitgebreid worden behandeld. Dit is niet alleen noodzakelijk omdat de voorgeschiedenis nodig is om tot een goede behandeling te komen van de Wet op de adeldom, maar ook omdat de Wet op de adeldom niet het totale vigerende adelsrecht omvat. Allereerst zal het Nederlands adelsrecht worden behandeld, waarin zowel een kort historisch overzicht wordt gegeven als een behandeling van het vigerende adelsrecht. Het daaropvolgende hoofdstuk is gewijd aan de Hoge Raad van Adel, die als adviesorgaan van de Kroon gespecialiseerd is in het adelsrecht en het adelsbeleid. De totstandkoming en parlementaire behandeling van de codificatie van het adelsrecht in de Wet op de adeldom wordt hierop aansluitend besproken. Ten slotte wordt adeldom in samenhang met het naamrecht behandeld.

³ De Minister van Binnenlandse Zaken schrijft in haar memorie van antwoord: ‘In algemene zin moet worden vastgesteld dat er een natuurlijke spanning bestaat tussen de beginselen van gelijke behandeling en non-discriminatie [...] en de adeldom als stelsel van erfelijke onderscheidingen. Dit betekent evenwel niet dat er bij adeldom als zodanig sprake is van ongelijke behandeling of van ongeoorloofde discriminatie. Er zijn immers geen gevolgen van staatsrechtelijke aard meer verbonden aan de adeldom zoals dat voor 1848 nog het geval was. Ook in het burgerlijk recht bestaan geen privileges meer.’ Zie *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 5, p. 4.

Het Nederlandse adelsrecht

Koning Willem I herstelt de adelstand

Het adelsrecht heeft altijd behoord tot het ongeschreven recht. De oudst bekende codificatie omtrent adelsrecht in de Nederlanden is een ordonnantie van Philips II van 23 september 1595⁴, waarin werd vastgelegd wie tot de adel behoorden. In de zeventiende eeuw komt er in de Zuidelijke Nederlanden door de Habsburgers centrale adelswetgeving tot stand, terwijl het adelsrecht in de Republiek der Verenigde Nederlanden binnen ridderschappen werd gevormd.⁵ Aan de staatsrechtelijke positie van de adelstand komt een definitief einde met de Bataafse Omwenteling van 1795. Op 31 januari van dat jaar verschijnt de ‘publicatie behelzende de erkenning en verklaring der rechten van de mensch en van de burger’, waarin de adelstand wordt afgeschaft met de woorden: ‘dat wij ons ook terstond ontwaar geworden zijn, [...] mitsgaders alle erfelijke adeldom met de rechten van de mensch waren strijdende en dat dus alle dezelve voor vervallen verklaard worden bij dezen.’⁶ Tijdens de Franse overheersing wordt door Koning Lodewijk Napoleon vanaf 1806 de adel in ere hersteld door codificatie in een aparte Grondwet betreffende de adel (1809), die naast de reguliere Grondwet functioneerde, ‘overwegende, [...] dat een monarchiek bestuur niet kan bestaan, zonder lieden rondom zich te hebben, die het verdedigen en onderschragen, en door de onverbreekelijke banden van eer en eed aan hetzelfde gehecht zijn’.⁷ Behalve dat de Koning de oude adel van de Nederlanden weer erkende, creëerde hij ook een nieuwe adel.

Als Willem I in 1813 tot Soeverein Vorst wordt uitgeroepen van het latere Koninkrijk der Verenigde Nederlanden dat in 1815 zal worden gesticht, reorganiseert hij de adelstand, waarbij hij het beleid zelf gaat bepalen krachtens artikel 42 van de Grondwet: ‘De Soevereine Vorst verheft in den adelstand.’ Ten eerste krijgt de adel op zowel provinciaal als nationaal niveau politieke macht. De adel wordt in de Provinciale Staten vertegenwoordigd door de ridderschappen, die naast steden en de landelijke stand als kiescollege dienen van de Staten-Generaal. Voorts wordt de adel uit de verschillende provincies genationaliseerd onder één paraplu van Nederlandse adel. Ten slotte gaat de Koning zelf bepalen welke titulatuur zal worden toegekend.

Blijkens SB 13 februari 1815, nr. 60, zijn er drie mogelijkheden voor nobilitatie. Deze zijn in hiërarchische volgorde van hoog naar laag: erkenning, inlijving en verheffing. Een aparte vorm was de benoeming.⁸ Indien een geslacht met behulp van officiële

4 P.G.M. van Meeuwen, ‘Een en ander over adelsrecht en het adelsbeleid’, in: *De Hoge Raad van Adel. Geschiedenis en werkzaamheden* (’s-Gravenhage, 1966) 74.

5 De ridderschap was een college van edelen. Bij het ontstaan van de gewestelijke Statenvergaderingen was het oorspronkelijk gebruik de edelen, hetzij allen of enkelen, te beschrijven en zo vormden zij een eigen aparte en autonome stand. Tijdens de Republiek vulde de ridderschap zichzelf aan en zij werd geacht het platteland te vertegenwoordigen.

6 Van Meeuwen, ‘Een en ander’, 75.

7 Wet op den constitutionelen adel des Rijks van den 7den van Grasmaand 1809, nr. 25b, waarin werd vastgesteld dat de bepalingen als ‘Grondwetten van den Staat’ dienen te worden beschouwd.

8 De criteria voor benoeming waren meerderjarigheid, een zekere welstand en residentie in de Nederlanden. Vgl. in dit kader de toelatingsvereisten die thans gelden voor de ridderschap van Noord-Brabant: ‘Toelating voor meerderjarige Nederlanders die tot de Nederlandse adel behoren, ingezetene zijn van het Rijk, die zoon zijn van een lid van de ridderschap dan wel sociaal en economisch verbonden zijn met de provincie en bovendien in eigendom bezitten voor tenminste vijfduizend euro aan onroerende zaken binnen de provincie gelegen’, zie *Nederland’s Adelsboek*, XC (2002-2003) xli.

De inhuldiging van koning Willem I, door I.L. Goubaud, 1830. Zittend achter de koning Wilhelmina van Pruisen, staand prins Frederik, kroonprins Willem (II) en prinses Marianne. Met als bijfiguren uiterst links drie hofdignitarissen, onder wie Jean Victor (1846: baron) de Constant Rebecque (links) en Timon Cornelis graaf van Heerdt tot Eversberg (rechts) en uiterst rechts drie onbekende hofdames (doek; foto Iconografisch Bureau)

documenten kon aantonen dat het vóór 1795 behoorde tot de inheemse adel, dan kwam het in aanmerking voor erkenning. Onder inheemse adel moet worden verstaan de adel die deel uitmaakte van de ridderschappen in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, de Generaliteitslanden en Drenthe, of als zodanig werd erkend bij het ontbreken van ridderschappen. Inlijving in de Nederlandse adel was mogelijk voor personen die tot de buitenlandse adel behoorden en indien men helemaal geen adeldom bezat, kon men verheven worden in de adelstand. Deze drie vormen van nobilitatie zullen later nog nader worden besproken.

Benoeming is een vierde vorm van nobilitatie, die op zichzelf staat. Toen het Soeverein Besluit van 13 februari van kracht werd, had Willem I verscheidene personen in een ridderschap benoemd omdat hij edelen nodig had voor het kiescollege. Benoeming diende derhalve een politiek doel. De Hoge Raad van Adel weigerde deze edelen in de adelsregisters (het filiatierregister) in te schrijven, omdat een koninklijk besluit betreffende hun adelsverlening ontbrak. Bij KB 18 december 1815, nr. 46, werd beslist dat men lid van de adel was, indien men door de Koning in een ridderschap was benoemd. De Koning gaf deze edelen een soort diploma in de vorm van een ‘akte van bewijs’.

De benoeming gold niet uitsluitend voor edelen die vóór 1795 zitting hadden in een ridderschap, of voor hun afstammelingen.

In 1848 vindt de grondwetsherziening van Thorbecke plaats, waardoor de staatsrechtelijke betekenis aan de adel wordt ontnomen. De adel als stand wordt afgeschaft en op grond van artikel 63 van de Grondwet verheft de Koning niet meer in de adelstand, maar verleent hij adeldom. De functie van adeldomverlening verandert ook. Na 1848 wordt verlening van adeldom, naast verheffing van het patriciaat, meer gezien als een instrument om bepaalde personen een eerbewijs te geven in de vorm van een erfelijke onderscheiding. Met uitzondering van interne discussies binnen de Hoge Raad van Adel ten aanzien van het adelsbeleid, blijft het in staatsrechtelijke zin rustig. In 1953 besluit de ministerraad dat verheffing voortaan achterwege dient te blijven.

Staatsrechtelijke verandering vindt weer plaats bij de Grondwetsherziening van 1983. De maatschappelijke behoefte gebiedt dat (inmiddels) artikel 74 uit de Grondwet wordt geschrapt voor een nieuwe wetsregeling. In afwachting van een afzonderlijke wet in formele zin blijft artikel 74 van de Grondwet 1974 gehandhaafd in artikel XXV van de additionele bepalingen.⁹ Daarna zijn voorbereidingen getroffen voor een nieuwe wet, die in 1994 geresulteerd hebben in een Wet op de adeldom. Deze wet in formele zin kan gezien worden als een eerste codificatie van het Nederlandse adelsrecht. Het is typerend dat pas in de twintigste eeuw een regeling wordt getroffen voor een onderwerp dat door de regering en de Hoge Raad van Adel wordt aangemerkt als een ‘historisch instituut’.

Het adellijk distinctief

Door Thorbeckes Grondwetsherziening van 1848, waarbij de adel als aparte stand werd afgeschaft, zijn er geen staatsrechtelijk gevolgen meer verbonden aan adeldom. Daarnaast bezit de adel geen burgerlijke privileges meer.¹⁰ Het enige kenmerk van iemands adeldom is thans het adellijk distinctief. De Koning kan naast het verlenen van de adelsgunst, ook een adellijke titel toekennen of verlenen.¹¹ Bij verlening van adeldom krijgt de begunstigde dus niet automatisch een titel. Bij de kamerbehandeling van de Wet op de adeldom heeft de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken het niet wenselijk geacht de bestaande titels op te nemen in de wet. De reden hiervoor was dat de voorkeur van het kabinet uitging naar handhaving van het destijds bestaande adelsrecht in ongewijzigde vorm. De Wet op de adeldom moet gezien worden als een regeling van noodzakelijke algemene bepalingen, waarbij het vigerende adelsrecht onaangetast blijft.¹² De verlening van adellijke titels is derhalve niet bij wet of koninklijk besluit geregeld, doch valt onder het gewoonterecht.¹³ De titels kunnen wel indirect worden ontleend aan de koninklijke besluiten betreffende de taxa (geldelijke hef-

⁹ A.W. Heringa en T. Zwart, *Grondwet 1983* (Zwolle, 1987) 146.

¹⁰ In het algemeen was de adel vanouds ontheven van het betalen van bepaalde belastingen. Daarnaast bezat de adel heerlijke rechten (bijvoorbeeld het jachtrecht) en het recht om niet voor de plaatselijke rechtbank te verschijnen, doch rechtstreeks voor het Hof.

¹¹ SB 13 febr. 1815, nr. 60. In alle publieke en particuliere documenten wordt voor de adel het predikaat jonkheer gebezigd, voorzover geen titel is toegekend.

¹² *Kamerstukken II* 1992/93, 21 485, nr. 8, p. 2.

¹³ Koning Lodewijk Napoleon heeft de adellijke titels, in tegenstelling tot koning Willem I, wel gecodificeerd in de art. 10, 11 en 12 van de Grondwet op den constitutionele adel van het Koninkrijk Holland van 1809.

W.H.J. baron van Westreenen van Tiellandt, thesaurier-chartermeester en lid van de Hoge Raad van Adel, met op de achtergrond de tempels in Paestum, door J.R. Post Brants, 1843 (doek; foto Museum Meermanno Westreenianum, Den Haag)

ving).¹⁴ Hiërarchisch van laag naar hoog zijn het de volgende titels: ridder, baron, burggraaf, graaf, markies, hertog en prins.¹⁵ De vrouwelijke equivalenten zijn: barones, burggravin, gravin, markiezin, hertogin en prinses. De dochters van een ridder hebben geen titel en mogen alleen het predikaat jonkvrouw voeren. Vermeld moet worden, dat in de meeste landen de titel van hertog hoger is dan die van prins. Cumulatie van titels is niet mogelijk. Indien rangverhoging plaatsvindt, vervalt daarmee de lage titel, in tegenstelling tot wat bijvoorbeeld gebruikelijk is in Groot-Brittannië en Spanje.¹⁶

De adellijke titel kan op twee manieren bij diploma worden toegekend. In de eerste plaats kan de titeltoekenning overgaan op alle afstammelingen. Dit betekent dat alle mannelijke en vrouwelijke nakomelingen in mannelijke lijn de titel voor de geslachtsnaam mogen voeren, bij uitzondering tussen de namen van een samengestelde geslachtsnaam in. De titel en het predikaat gaan evenals de adeldom van rechtswege over op afstammelingen, doch verificatie dient plaats te vinden indien er een officiële verklaring wordt gevraagd. Ten tweede kan de titel overgaan bij recht van eerstgeboorte (primogenituur). Dit betekent dat de naar anciënniteit eerste mannelijke

¹⁴ KB 30 sept. 1815, nr. 10; KB 16 aug. 1947, nr. 15.

¹⁵ Het grootste deel van de Nederlandse edelen bezit geen titel. Zij mogen daarom het predikaat jonkheer en jonkvrouw voor hun naam zetten. De getitelde adel bestaat voor het grootste deel uit baronnen. Daarnaast zijn er nog enige geslachten die de titel van (burg)graaf of ridder voeren. De titels van markies en hertog komen in Nederland thans niet meer voor. De Nederlandse adel kent deze titels nog wel, maar de geslachten die deze Nederlandse titels dragen en derhalve lid zijn van de Nederlandse adel, bezitten geen Nederlandse nationaliteit meer. Zie *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 5, p. 8.

¹⁶ In Spanje erfde bijvoorbeeld de huidige hertogin van Alba 44 titels bij het overlijden van haar vader. G.N. Westerouen van Meeteren, 'De vrouw in het Spaanse en Nederlandse adelsrecht', *De Nederlandsche leeuw*, CXVI (1999) k. 373.

afstammeling de adellijke titel mag voeren en de overige afstammelingen dit niet mogen.¹⁷ Blijkens het KB 4 april 1827, nr. 169, artikel 1, gaat deze titel pas over op de oudste zoon, indien de vader overleden is.¹⁸ De Koning kan door middel van een akte van permissie, opgesteld door de Hoge Raad van Adel, toestaan dat de naam met de daarbij behorende titel door de oudste zoon reeds voor overlijden kan worden gedragen. Hiervoor dienen wel leges te worden betaald. Hoewel het koninklijk besluit thans nog steeds van kracht is, werd deze adelsgunst zelden verleend.¹⁹ De titelloze afstammelingen zijn nog wel lid van de adel, maar zij moeten volstaan met het predikaat jonkheer of jonkvrouw zolang de rechthebbenden leven.²⁰ Dit predikaat wordt voor de voornaam gevoerd in tegenstelling tot een titel, die na de voornamen voor de geslachtsnaam wordt geplaatst.

Naast verlening van adeldom bestaat er dus nog een additionele adelsgunst: het toekennen van een titel.²¹ De titeltoekenning kan tegelijk met de verlening van de adeldom plaatsvinden, hoewel later ook mogelijk is. Het toekennen van een titel kan op drie manieren geschieden. Op de eerste plaats is titeltoekenning mogelijk door middel van erkenning. Leden van een geslacht dat vóór 1795 tot de inheemse adellijke families behoorde, kunnen hun titel laten erkennen. Zij moeten kunnen aantonen dat de familie de titel vóór die tijd heeft gevoerd. De erkenning van een titel gaat meestal gepaard met de erkenning of benoeming in de adel.²² Daarnaast is het ook mogelijk dat erkenning plaatsvindt bij leden van geslachten die reeds wel behoren tot de Nederlandse adel, maar geen titel dragen.²³ Indien de titel wordt erkend, vindt recht van overgang op alle afstammelingen plaats en vererft hij in mannelijke lijn. Ten aanzien van erkenning is in het verleden louter de titel van baron in aanmerking gekomen, omdat alleen deze inheemse titel in de Noordelijke Nederlanden werd gevoerd.

Voorts is toekenning van een titel mogelijk op basis van homologatie. Dit wil zeggen dat een adellijke titel die oorspronkelijk door een buitenlandse vorst bij diploma is verleend, wordt omgezet in een Nederlandse titel. De vorm van homologatie zal daarom gelijk plaatsvinden met inlijving in de Nederlandse adel, waarbij niet alleen de titel van baron, maar ook die van ridder en graaf in aanmerking komen. Bij de afweging of de titel overgaat op afstammelingen bij recht van eerstgeboorte of op allen, dient

¹⁷ Als voorbeeld kan worden genoemd een brief van de Hoge Raad van Adel d.d. 11 april 2001 verstrekt aan F.W. baron van Hogendorp, inhoudende een verklaring dat tengevolge van het overlijden van zijn vader de door de betreffende tak van de door de familie gevoerde titel van graaf bij het recht van eerstgeboorte op hem is overgegaan, zie Jaarverslag 2001 van de Hoge Raad van Adel.

¹⁸ Zie voorts KB 26 maart 1868, nr. 37, inzake overerving van titel bij recht van eerstgeboorte.

¹⁹ *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 5, p. 4.

²⁰ Als recent voorbeeld kan worden genoemd Eduardus Petrus Alphert Prisse, die bij KB 13 nov. 2001, nr. 01.005385, is ingelijfd in de Nederlandse adel met de titel baron bij eerstgeboorte. Voorts is een combinatie mogelijk van recht van overgang op allen en recht van eerstgeboorte. De titel van baron kan dan overgaan bij recht op allen, terwijl zij ook een recht van eerstgeboorte met de titel van graaf hebben (bijvoorbeeld het geslacht Van Zuylen van Nijevelt).

²¹ *De Nederlandse adel. Besluiten en wapenbeschrijvingen* ('s-Gravenhage, 1989) 14.

²² Als recente voorbeelden kunnen leden van de geslachten Ploos van Amstel en Van Lawick van Pabst worden genoemd. In de tijdsperiode 1988-1991 werden zij in de Nederlandse adel erkend en vond erkenning van hun titel plaats. Zie *Nederland's Adelsboek*, LXXXII (1992) 565.

²³ Als recent voorbeeld kunnen leden van het geslacht Van Coeverden worden genoemd, die allen al lid waren van de ongetitelde Nederlandse adel. In de tijdsperiode 1991-1993 werd bij koninklijk besluit voor hen erkend de titel van baron en barones. Zie *Nederland's Adelsboek* LXXXII (1992) 565 en LXXXIII (1993) 600.

als basis het buitenlandse adelsdiploma of adelsstatuut. Recentelijk zijn nog leden van een buitenlandse koninklijke familie ingelijfd met homologatie van de prinselijke titel.²⁴

De laatste vorm van toekenning is verlening van een adellijke titel.²⁵ Verlening is net als toekenning tegelijk mogelijk met verlening van adeldom, maar kan ook later geschieden. Tevens is dit de ruimste vorm van toekenning, daar verlening zowel kan plaatsvinden bij erkenning en inlijving als verheffing. Daarnaast kan door middel van verlening een hogere titel worden toegekend aan een persoon die reeds adeldom bezit. Verlening van een persoonlijke titel is sporadisch voorgekomen. Bij personele verlening verkrijgt alleen de begunstigde het recht de titel te voeren. De titel is dan niet overerfbaar, doch de afstammelingen zijn wel van adel. De gronden waarop verlening wordt gehonoreerd, zijn de maatschappelijke positie van de familie of persoonlijke verdiensten. Ingevolge artikel 435, lid 2, van het Wetboek van strafrecht wordt degenen die zonder daartoe gerechtigd te zijn een Nederlandse adellijke titel voert, strafrechtelijk gesanctioneerd met een geldboete van de tweede categorie.

Het adelsdiploma

Aan verlening van adeldom en toekenning van adellijke titels zijn adelsdiploma's verbonden. Het adelsdiploma wordt reeds vermeld bij SB 24 juni 1814 nr. 10, maar daadwerkelijke regelingen ten aanzien van het diploma worden gemaakt bij KB 30 september 1815 nr. 10, zoals de teksten op de diploma's.

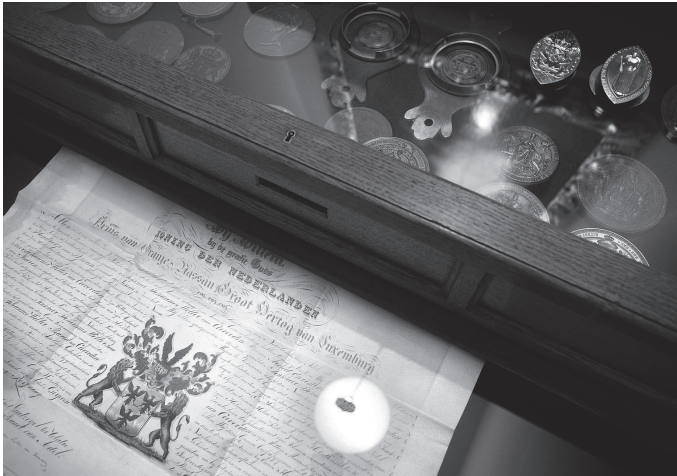
Het adelsdiploma moet door de desbetreffende begunstigde worden aangenomen. Dit wordt in het adelsrecht aangeduid met het 'lichten' van een diploma. Het is belangrijk dat het diploma wordt gelicht, daar de verlening van adeldom na lichting pas rechtskracht heeft. Bij niet-lichten vervalt de adelsgunst, wat impliceert dat adeldom niet tot stand is gekomen. Openbaarmaking vindt daarom pas plaats, indien binnen 6 maanden lichting heeft plaatsgevonden door het voldoen van de taxa. Toestemming van de begunstigde om hem te adelen is niet nodig. Vooralsnog moet de begunstigde wel zijn medewerking verlenen, wil de verlening van adeldom of toekenning van een titel rechtskracht hebben. Aan het koninklijk besluit waarin een adelsgunst wordt verleend, zijn geen heffingen verbonden. Dit geldt nochtans wel voor het lichten van diploma's voor verlening van adeldom en titeltoekenning. Aanvankelijk was het lichten van een diploma niet voor iedereen verplicht. Dit gold voor de riddermatige geslachten van vóór 1815 die in een ridderschap waren benoemd. Zij moesten een akte van bewijs lichten.²⁶ Hiervoor was men wel vrijgesteld van heffingen, met uitzondering van de leges.

Het koninklijk besluit tot verlening van adeldom of titeltoekenning en het diploma moeten worden gezien als één rechtshandeling. Dit betekent *de facto* dat deze rechtshandeling twee verschillende data behelst, omdat het diploma pas na het besluit wordt

²⁴ Bij KB 15 mei 1996, nr. 96.000163, zijn leden van het geslacht De Bourbon de Parme ingelijfd in de Nederlandse Adel met de titel prins op allen en het predikaat Koninklijke Hoogheid.

²⁵ Volgens de Hoge Raad van Adel moet de verlening van een titel niet gezien worden als een ouder recht, doch als een nieuw gunstbewijs en dient deze derhalve in het kader van het geheim kabinetsbesluit van 1953 te worden gezien. Naast verheffing in de adel dient ook verlening van titels achterwege te blijven.

²⁶ KB 20 okt. 1815, nr. 107; KB 18 dec. 1815, nr. 46.

De (groot)zegelkast van de Hoge Raad van Adel, met in een uitgeschoven lade een niet gelicht adelsdiploma Van Coeverden uit 1816 (foto R. Dohmen)

opgemaakt. De eerste datum betreft het koninklijk besluit en daarnaast de datum van seign en contraseign op het adelsdiploma. De tekst van het diploma bevat de verleende adelsgunst van de betrokkene ‘en zijn bestaande en toekomstige kinderen, zo mannelijke als vrouwelijke, mitsgaders alle volgende afstammelingen van zijn geslacht en naam’.²⁷ Daarnaast worden alle openbare instanties opgeroepen om de rechten die voortvloeien uit het diploma (in casu alleen het mogen voeren van een titel of predikaat) te eerbiedigen. In het diploma wordt bovendien het wapen afgebeeld met blazoenering (wapenbeschrijving). Met uitzondering van een wapenwijziging bij verlening na adeldom, wordt het familiewapen niet bij koninklijk besluit vastgesteld. Door opname van het wapen in een diploma en het officiële wapenregister bij de Hoge Raad van Adel kan desalniettemin worden gesproken van een koninklijke bekrachtiging.²⁸ Voorts wordt aan het adelsdiploma het grootzegel van de koning bevestigd. Van het diploma wordt een kopie vervaardigd, die gedeponereerd wordt bij de Hoge Raad van Adel.

Heffingen voor verlening van adeldom en toekenning van titels

Het adelsrecht kende vier soorten geldelijke heffingen op adelsdiploma's, adelsverleningen en titeltoekenning in koninklijke besluiten, waarvan thans de taxa en de leges nog bestaan. Het zegel- en registratierecht zijn afgeschaft, terwijl de taxa die wel geregeld zijn bij KB's, pas een formeel-wettelijke basis hebben gekregen in 1994. Vrijstelling van de verschillende heffingen is voorgekomen tot 1850, waarbij het besluit tot ontheffing zowel tegelijk met de adeldomverlening als enige tijd daarna kon plaatsvinden. De reden van ontheffing had meestal te maken met de financiële positie van de genobileerde. Alle heffingen zullen nu kort worden behandeld.

De taxa zijn thans geregeld in artikel 4 van de Wet op de adeldom: ‘Bij de verlening

²⁷ Van Meeuwen, ‘Een en ander’, 80.

²⁸ *De Nederlandse adel*, 20.

van adeldom zijn taxa verschuldigd. Bij algemene maatregel van bestuur worden nadere regels omtrent de taxa gesteld.²⁹ Bij de kamerbehandeling van de onderhavige wet is nog discussie gevoerd over handhaving van het begrip ‘taxa’. De PvdA-fractie bracht naar voren dat het woord taxa niet als synoniem voor geldelijke heffing voorkomt in het algemeen spraakgebruik. De minister achtte het niet waarschijnlijk dat enige spraakverwarring zou kunnen optreden. De Wet op de adeldom richt zich op een specifieke doelgroep die volgens de minister bekend is met het adelsrechtelijke jargon. Daarnaast is het woord ‘taxa’ ook etymologisch te verklaren.³⁰ In de instructie van de Hoge Raad van Adel uit 1815 wordt in artikel 14 voor het eerst over taxaheffing gesproken.³¹ In de koninklijke besluiten die daarop volgen, worden de bedragen genoemd voor de verschillende vormen van adelsverlening, toekenning van adellijke titels en voor aanpassing van familiewapens.³² Laatstelijk zijn de taxa bij besluit van 26 maart 1982 verhoogd.³³ In artikel 5 van het onderhavige besluit wordt vermeld, dat bij verlening van een titel die in rangorde niet direct volgt op een reeds door de verzoeker gevoerd predikaat of titel, ook de bedragen voor de overgesprongen titel(s) in rekening worden gebracht. Vóór 1845 werd de opbrengst van de taxa ingeschreven in het Grootboek der Nationale Schuld, waarbij de interest werd ondergebracht in het ‘Fonds van de Hoge Raad van Adel’ ten bate van behoeftige adellijke personen. Vanaf 1845 zijn de uitgaven van de Raad op de Rijksbegroting geplaatst en die situatie is sedertdien ongewijzigd.³⁴ De inschrijving in het Grootboek bestaat thans nog steeds en bedraagt € 172.272,72.³⁵ De jaarlijkse interest van € 9306,82 wordt nu op grond van de Middelenwet geïnd en dit bedrag komt evenals de inkomsten van de taxa in ’s Rijks schatkist.³⁶ Daarnaast worden door de Hoge Raad van Adel taxa geheven op de registratie van overheidswapens. Deze taxa vallen niet onder artikel 4 van de Wet op de adeldom.

De tweede vorm van nog bestaande heffingen zijn in zekere zin de leges.³⁷ Terwijl het bij de taxa gaat om geldelijke heffingen ten aanzien van verlening van adeldom, worden leges geheven op adelsdiploma’s. De basis voor de legesheffing ligt in SB 18 januari 1814, nr. 6, waarin de bureaus van bestuur ten departemente werd opgedragen de leges te heffen. Bij KB 16 augustus 1947, nr. 15, werd beslist dat alle kosten van vervaardiging der diploma’s ten laste kwamen aan degenen, voor wie het diploma bestemd was, waarmee de leges officieel werden afgeschaft.³⁸ De confectiekosten kunnen thans, uit historisch oogpunt gezien, aangemerkt worden als leges.³⁹

²⁹ De hoogte van de taxa voor erkenning, inlijving en verheffing worden in het hoofdstuk ‘De Wet op de adeldom 1994’ vermeld.

³⁰ *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 5, p. 10.

³¹ SB 24 juni 1815, nr. 10.

³² KB 30 sept. 1815, nr. 10; KB 4 maart 1816, nr. 169; KB 22 febr. 1821, nr. 69; KB 24 sept. 1822, nr. 22; KB 4 april 1827, nr. 169.

³³ KB 26 maart 1982, nr. 216. Ter illustratie kan worden vermeld dat ex art. 1 van het onderhavige besluit een bedrag van f 5625,- voor de titel van markies is verschuldigd, voor de titel van hertog een bedrag van f 7500,- en voor de titel van prins dient de genobiliteerde f 10.500,- te betalen.

³⁴ Wet van 26 juni 1845, *Stb.* 1845, 43.

³⁵ De omrekening van het bedrag van guldens naar euro’s is door mijzelf gedaan.

³⁶ *De Nederlandse adel*, 22.

³⁷ KB 30 sept. 1815, nr. 10; KB 1 juli 1816, nr. 88; KB 4 april 1827, nr. 169; KB 30 sept. 1815, nr. 10 en Wet van 9 mei 1890, *Stb.* 1890, 80.

³⁸ Zie thans KB 26 maart 1982, nr. 216, art. 4.

³⁹ *De Nederlandse adel*, 23.

Het registratierecht vindt zijn wettelijke basis in artikel 12 van de Zegel- en registratiewet van 31 mei 1824, nr. 36. Deze geldelijke heffing werd geheven op adelsgunsten als verheffing en verlening van titels die niet voortvloeiden uit oudere (buitenlandse) adelsrechten. Naast de registratie bij het Rijk werd er een tweede registratie bijgehouden bij de Hoge Raad van Adel. De Zegelwet van 22 maart 1917 volgt de Registratiewet op en daarmee is een einde gekomen aan het recht van registratie op adelsdiploma's.

Het zegelrecht is een algemeen recht dat op alle overheidsstukken werd geheven. Dit betekende dat het recht van zegel werd geheven op adelsdiploma's en kopieën van diploma's. In tegenstelling tot het registratierecht omvatte het zegelrecht alle adelsgunsten. Deze laatste heffing werd voor kopieën al afgeschaft in 1876. In de nieuwe Zegelwet van 1917 werd een recht van zegel ingevoerd op verlening van adeldom.⁴⁰ Blijkens artikel 41, derde lid, sub 2, van de Zegelwet is er een recht van zegel ten bedrage van f 2000,- onderworpen aan uit te reiken minuten, afschriften of uittreksels van koninklijke besluiten tot verlening van adeldom. Voorts wordt in artikel 41, derde lid, sub 3, van de Zegelwet vermeld, dat iedereen die met naam genoemd wordt in het koninklijk besluit onderworpen is aan het recht van zegel. Afstammelingen in rechte neerdalende lijn van een persoon aan wie adeldom is verleend worden als één gerekend. Hierbij wordt niet gekeken naar minderjarigheid of meerderjarigheid en belanghebbenden dienen de verwantschap eventueel aan te tonen.⁴¹ De Zegelwet 1917 werd in 1970 ingetrokken en daarmee is een einde gekomen aan het recht van zegel.⁴²

Derogatie van adeldom

Het vervallen van adeldom komt zeer sporadisch voor. Indien achteraf blijkt dat de nobilitatie op onjuiste gronden heeft plaatsgevonden, wordt de verlening niet ongedaan gemaakt. Er zijn een aantal manieren waardoor derogatie plaatsvindt.

In de eerste plaats is royement uit de Nederlandse adel mogelijk. Dit betekent dat de Kroon bij koninklijk besluit de desbetreffende persoon de adeldom ontnemt. Het royement is niet wettelijk geregeld, maar de redenering is 'dat men mag aannemen dat degene die adeldom verleent, deze ook weer kan ontnemen'.⁴³ Royement door de Kroon kan gebeuren op grond van een strafrechtelijk vonnis of doordat iemand in dienst treedt van een buitenlandse soeverein. Royement kan ook plaatsvinden op eigen verzoek. Als voorbeeld kan worden genoemd een jonkheer Van Beyma, die bij koninklijk besluit in 1984 is geroyeerd uit de Nederlandse adel.⁴⁴ Bij royement op eigen verzoek moet wel een kanttekening worden geplaatst. Indien de royementverzoeker vóór zijn verzoek al afstammelingen heeft, blijven de kinderen gewoon lid van de Nederlandse adel.⁴⁵ Heeft het royement eenmaal plaatsgevonden, dan zijn de afstammelingen die geboren worden na het royement niet van adel. Deze niet-adellijke afstammelingen kunnen wel weer een verzoek doen tot erkenning van hun adeldom.⁴⁶

⁴⁰ Wet van 22 maart 1917, *Stb.* 1917, 244.

⁴¹ J.H. Vogel, *De Zegelwet 1917* (Zwolle, 1994) 106-108.

⁴² Wet van 24 dec. 1970, *Stb.* 1970, 611.

⁴³ M.A. Beelaerts van Blokland, 'Adelsbeleid en adelsrecht vóór 1813', in: *De Hoge Raad van Adel*, 24.

⁴⁴ KB 21 febr. 1984, nr. 76.

⁴⁵ Blijkens *Nederland's Adelsboek*, LXXIX (1988) 557, behoren de afstammelingen van Van Beyma tot de Nederlandse adel.

⁴⁶ K. Bruin, 'Notities bij recente ontwikkeling in het Nederlandse adelsbeleid', *De Nederlandsche leeuw*, CIX (1992) k. 237.

De adeldomverlening zal geschieden bij koninklijk besluit krachtens artikel 1 en artikel 2, eerste lid, van de Wet op de adeldom.

Naast royement kan het vervallen van adeldom plaatsvinden door het niet-lichten van de akte van bewijs of het adelsdiploma door degene die een adelsgunst heeft verkregen. Adeldom heeft pas werking na het lichten van het diploma en het voldoen van de vereiste betalingen. In feite is er geen sprake van verlies van adeldom. Doordat het adelsdiploma niet is gelicht, is de verlening van de adeldom niet in kracht van gewijsde gegaan. Er zijn uiteenlopende redenen voor het niet-lichten van het diploma. De genobilliteerde kan aan de verplichte heffingen niet voldoen of uit bijvoorbeeld onvrede met de aard van verleende adelsgunst.

Het vervallen van adeldom vindt ook plaats bij verandering van geslachtsnaam. De verbondenheid tussen de adellijke titel en de geslachtsnaam wordt gezien als een wezenlijk belang.⁴⁷ Het probleem speelt zich voornamelijk af bij minderjarige kinderen bij wie de adellijke geslachtsnaam door echtscheiding of adoptie wordt gewijzigd in de naam van een van de stiefouders.⁴⁸ Het kind verwerft automatisch de adellijke status, indien de oude naam weer wordt aangenomen.

Bij de kamerbehandeling van de Wet op de adeldom achtten de leden van de D66-fractie het nog wenselijk de procedure voor ontadeling op hoofdlijnen in de wet vast te stellen, omdat er over de mogelijkheden tot en procedure van ontadeling op verzoek onduidelijkheid bestond.⁴⁹ Het kamerlid Scheltema-de Nie heeft zelfs nog een amendement ingediend.⁵⁰ Minister Dales achtte dit niet nodig. Een ontadeling geschiedt bij koninklijk besluit, op voordracht van de minister van Binnenlandse Zaken. Omdat voor het overige geen formele procedure geldt, betekent dit dat het verzoek tot ontadeling gericht dient te zijn aan de Koningin, in te dienen bij de minister. De minister stelt in haar memorie van antwoord dat de onderhavige procedure vergeleken kan worden met een verzoek tot naamswijziging en dat de adviestaak van de Hoge Raad van Adel zich ook uitstrekt tot verzoeken betreffende ontadeling.⁵¹

De Hoge Raad van Adel

Ontstaansgeschiedenis van de Hoge Raad van Adel

In 1806 wordt door keizer Napoleon het Koninkrijk Holland gevormd, waarover zijn broer Lodewijk Napoleon de scepter zal zwaaien. Bij een geheim decreet van 5 juli 1808 stelde de nieuwe koning een *Commission spéciale de titres* in. Deze commissie had als opdracht ‘met bezadigdheid en wijsheid een algemeen overzicht te geven over titels, onderscheidingen en orden van het Koninkrijk, waarbij aandacht moet worden besteed aan hetgeen in het verleden terzake bestond’.⁵² Daarnaast moest zij onderzoek-

⁴⁷ *Kamerstukken II* 2000/01, 27 074, nr. 7, p. 3.

⁴⁸ Op grond van het adelsdiploma is de Hoge Raad van Adel van mening dat bij naamswijziging het adellijk distinctief niet mee overgaat naar de nieuwe onadellijke geslachtsnaam. Zie hieromtrent Van Meeuwen, ‘Een en ander’, 80.

⁴⁹ *Kamerstukken II* 1991/92, 21 485, nr. 7, p. 5.

⁵⁰ *Kamerstukken II* 1992/93, 21 485, nr. 11.

⁵¹ *Kamerstukken II* 1991/92, 21 485, nr. 5, p. 6.

⁵² Beelaerts van Blokland, ‘Adelsbeleid en adelsrecht’, 5-6.

ken welke titels behouden mochten blijven en welke titels werden afgeschaft, want hoewel de adelstand door de Bataafse Omwenteling in 1795 was opgeheven, had de adel geen afstand gedaan van zijn rechten. De commissie was na de oprichting erg actief. Zo ontstond in 1809 de Grondwet op de constitutionele adel en werden er Statuten betreffende de adel van het Koninkrijk Holland vastgesteld. Onder geheimhouding bracht de commissie memories, ontwerpreglementen en adviezen aan de Koning tot stand, teneinde een onafhankelijk adelscollege in Holland op te richten.⁵³ Dit resulteerde in het KB van 1 oktober 1809, waarbij werd besloten tot oprichting van een Hoog Heraldiek College.⁵⁴ Dit college zou echter weinig te doen krijgen, want reeds bij KB van 1 oktober 1810 werd vastgesteld dat de Grondwet op de constitutionele adel en de Statuten van de adel werden ingetrokken en dat zij geen rechtsgevolg meer zouden hebben. De bezigheden bestonden daarna voornamelijk uit het afwikkelen van adelsbenoemingen van enige personen. Het doek voor het Hoog Heraldiek College viel ten slotte op 24 augustus 1811 na de abdicatie van de Koning, toen het college werd gelast de gehele inventaris aan Frankrijk over te dragen.⁵⁵

Nadat in 1814 Willem I de eed op de Grondwet heeft afgelegd en daarmee Soeverein Vorst der Verenigde Nederlanden is geworden, breekt er een nieuwe tijd aan voor de adel. In artikel 42 van de Grondwet wordt vastgesteld, dat de Soevereine Vorst het recht heeft tot verheffen in de adelstand. Hierop volgt het SB van 24 juni 1814, nr. 10, waarbij een College van Heraldie wordt opgericht dat de titel zal gaan voeren van Hoge Raad van Adel, residerend te 's-Gravenhage. Het soeverein besluit bevat tevens de instructie voor de Raad. Zo wordt in artikel 1 daarvan vermeld dat de Raad moet zijn samengesteld uit een president, vier raden en een secretaris. Voorts zijn de volgende ambtenaren toegevoegd: een thesaurier-chartermeester, twee klerken, een wapenteenaar, een kamerbewaarder en twee boden of *sergeants d'armes*. De schets van Gijsbert Karel van Hogendorp wordt gevolgd en daarmee wordt in 1815 de adelstand in het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden hersteld.⁵⁶

De eerste taak van Hoge Raad van Adel was, overeenkomstig artikel 11 van de onderhavige instructie, het overwegen van de reglementen die moesten zijn ontworpen krachtens artikel 77 van de Grondwet door de ridderschappen of edelen in de onderscheiden provincies of landschappen. Deze instellingen behoefden voor deze reglementen goedkeuring van de Vorst. Onder goedkeuring van de Vorst kreeg de Raad op de tweede plaats ex artikel 12 te beslissen over geschillen die voortkwamen uit bewijzen die men de Raad moest overleggen om zitting te nemen in de ridderschappen.

⁵³ Artikel 3 van de Grondwet op den constitutionele adel van het Koninkrijk Holland, 22e van Grasmaand 1809.

⁵⁴ Het Hoog Heraldiek College werd bemand door zes grootofficieren van de Kroon. Hieronder bevond zich een grootmeester der wapenen en een grootkanselier der titels. Zie J. Aalbers, 'Willem Anne van Spaen van Hardestein en de voormalige riddermatige adel (1806-1813)', in: J. Aalbers en M. Prak, ed., *De bloem der natie. Adel en patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Amsterdam-Meppel, 1987) 122.

⁵⁵ M.J.H. de Bruyn van Melis- en Mariekerke, 'Hoge Raad van Adel', *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie*, X (1956) 15-16.

⁵⁶ Artikel 63 van het Ontwerp van de Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden: 'De Koning verheft in den adelstand. Al wie door den Koning in den adelstand verheven wordt, brengt de brieven van adelendom ter kennis van de Staten zijner Provincie, en deelt aanstonds in alle voorregten daaraan verbonden, bijzonderlijk in de bevoegdheid, om beschreven te worden in de ridderschap, mits voldoen aan de vereischten voor dezelve bepaald.'

Daarnaast hield de Raad zich bezig met de coördinatie van de adelsverheffingen van de gewestelijke bestuurscolleges krachtens artikel 13. Op de laatste plaats diende op grond van artikel 20 de Raad het filiatierregister van de Nederlandse adel bij te houden. Het filiatierregister is te vergelijken met de Burgerlijke Stand. In het register worden degenen vermeld die een adelsgunst hebben verkregen, alsmede de wettige afstammelingen in mannelijke lijn. De adel was verplicht kennis te geven van geboorte, huwelijk en overlijden van zijn leden aan de Raad.

Willem Anne van Spaen van Hardenstein (1814: baron van Spaen la Lecq), grootmeester der wapenen van het Heraldiek College (1809-1810) en voorzitter van de Hoge Raad van Adel (1814-1817), toegeschreven aan J. de Spinny (*doek; foto Hoge Raad van Adel, Den Haag*)

In december van 1814 worden de taken van de Raad uitgebreid.⁵⁷ De Hoge Raad van Adel wordt belast met het oproepen van alle steden, dorpen en heerlijkheden, districten en corporaties die reeds een wapen hadden gevoerd, een nauwkeurige afbeelding van dat wapen aan de Raad toe te zenden. De Raad zou het toegestuurde wapen aan een heraldische toetsing onderwerpen, waarna confirmatie door de Vorst en registratie van het wapen bij de Raad zouden plaatsvinden. Daarnaast werd de Raad opgedragen alle lichamen die nog geen wapen hadden, maar dit wel wensten te voeren, heraldisch te adviseren. De Raad zou na advisering een voordracht doen bij de Vorst. Ook kreeg de Raad de bevoegdheid tot het doen betalen van bedragen voor allerlei handelingen, bijvoorbeeld voor het verlenen van adelsdiploma's.

In 1848 vindt de grondwetswijziging van Thorbecke plaats. Dit betekent een fundamentele verandering voor de adel. De adel als stand wordt afgeschaft en vanaf die tijd wordt in plaats van adelstand gesproken van adeldom. Dit had ook gevolgen voor de Hoge Raad van Adel. De Wet van 7 juli 1850 (Stb. 39), die de samenstelling en macht

⁵⁷ SB 24 dec. 1814, nr. 32.

van de Provinciale Staten regelde, bepaalde dat de leden voortaan gekozen zouden worden door alle kiesgerechtigden en niet meer door de vertegenwoordigers van de standen. De Raad had de beschikking over een eigen secretarie die alle werkzaamheden verrichtte die voortvloeiden uit de adviserende taak van de Raad aan de Koning. Omdat de ministeriële verantwoordelijkheid wordt ingevoerd, is verlening van adel dom niet louter meer een prerogatief van de Koning. De Raad adviseert dan ook vanaf die tijd niet meer de Koning, maar de Kroon, in casu de ministers van Binnenlandse Zaken of Justitie.⁵⁸ De Raad zal zich louter bezighouden met het adviseren met betrekking tot die adelszaken die de minister aan de Koning diende te rapporteren. De overige werkzaamheden van de Raad, waaronder ook de secretarie, worden in 1853 ondergebracht bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken, waarna zij in 1860 worden overgeheveld naar het Ministerie van Justitie.⁵⁹

De Hoge Raad van Adel, ten tijde van het 35-jarige ambtsjubileum van Jhr. Mr. A.F.O. van Sasse van Ysselst, voorzitter van de Hoge Raad (1934-1939), gezeten links. Daarnaast Mr. J.Ph. de Monté ver Loren, secretaris (1930-1942). Staande derde van links (achtergrond): Jhr. Mr. E.N. de Brauw, vierde van links D.H. van Arkel, hoofdcommies Bureau A van het Ministerie van Justitie (foto Zeister Historisch Genootschap-Van de Poll Stichting, Zeist)

De adelszaken blijven onder dit ministerie tot 1937. In dat jaar wordt bij koninklijk besluit het Ministerie van Algemene Zaken opgericht, dat belast wordt met de behandeling van de adelszaken en wapens van publiekrechtelijke lichamen.⁶⁰ Bij brief van 16 november 1937 deelt minister-president Colijn mede, in overweging te hebben genomen de overgenomen werkzaamheden van het Ministerie van Justitie grotendeels over te dragen en te delegeren aan de Hoge Raad van Adel. Na positief antwoord heeft de Raad sedert 1937 weer de beschikking over een eigen secretarie.⁶¹

⁵⁸ KB 17 sept. 1852, nr. 44.

⁵⁹ KB 6 juli 1859, nr. 46.

⁶⁰ KB 3 juli 1937, nr. 140.

⁶¹ Bij brief van 23 nov. 1937, nr. 26.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog vinden geen nobilitaties plaats. De Hoge Raad van Adel houdt zich louter bezig met aangelegenheden aangaande de gemeente- en provinciewapens. Daarnaast wordt hij in 1941 belast met een onderzoek naar de vraag of gevoerde dubbele geslachtsnamen officieel tot stand waren gekomen.⁶² Vanaf 1945 tot heden toe wordt het Ministerie van Binnenlandse Zaken (en Koninkrijksrelaties) weer met de uitvoering van de adelszaken belast. Verzoeken tot verlening van adeldom aan Hare Majesteit worden via het Kabinet der Koningin doorgestuurd naar de afdeling Kabinetszaken van het Directoraat-Generaal Koninkrijksrelaties en Bestuur, die met de adelszaken is belast. De afdeling Kabinetszaken wordt indien nodig bijgestaan door de Stafafdeling Constitutionele Zaken en Wetgeving. Adviezen aangaande titels, predikaten, naamgeving, standaarden en heraldiek van (leden van) het koninklijk huis gaan naar de Minister van Algemene Zaken en die betreffende adellijke geslachtsnamen naar de Minister van Justitie. De Hoge Raad van Adel zal tot zijn wettelijke legitimatie in 1994 de taken blijven uitvoeren die waren toegekend bij de koninklijke besluiten en de delegatie in 1937.

De rechtspositie van de Raad

De Hoge Raad van Adel behoort zoals onder meer de Staten-Generaal, de Raad van State, de Algemene Rekenkamer, de Nationale ombudsman, het Kabinet der Koningin en de Kanselarij van Nederlandse Orden tot de Hoge Colleges van Staat.⁶³ Daarmee is de Hoge Raad van Adel een extern en autonoom instituut met onafhankelijke leden, dat aan de minister louter in concrete gevallen adviseert. De Raad is derhalve niet aan te merken als een college van advies in zaken van wetgeving en bestuur van het Rijk op grond van artikel 79 van de Grondwet. Daarenboven valt de Raad niet onder de Kaderwet adviescolleges 1996, omdat die krachtens publiekrecht tot taak hebben de regering te adviseren over algemeen verbindende voorschriften of te voeren beleid van het Rijk.⁶⁴ De Raad is in de parlementaire stukken ondergebracht bij de vaste colleges van advies over de uitvoering in zaken van bestuur van het Rijk. De oorsprong van de Hoge Raad van Adel is, evenals die van de Kaderwet adviescolleges, evenwel terug te voeren op artikel 79 van de Grondwet.⁶⁵ De inrichting, samenstelling en bevoegdheid zijn geregeld in de Wet op de adeldom 1994. Dit betekent dat sedert 1994 de Hoge Raad van Adel pas een formeel-wettelijke basis heeft gekregen.⁶⁶ Ingevolge artikel 6, tweede lid, van de Wet op de Adeldom adviseert de Raad aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over verzoeken tot verlening van adeldom. Interessant is de uitspraak van de Nationale ombudsman van 1 juni 1987.⁶⁷ De rechtsvraag luidde of er een hiërarchische verhouding bestond tussen de minister en

⁶² Gevolg van het Besluit Bevolkingsboekhouding van 1936, art. 63, lid 3.

⁶³ *Staatsalmanak* 2003 ('s-Gravenhage, 2002) p. D7.

⁶⁴ Wet van 3 juli 1996, *Stb.* 1996, 378, houdende algemene regels over advisering in zaken van algemeen verbindende voorschriften of te voeren beleid van het Rijk; zie art. 1, sub a, van de Kaderwet adviescolleges.

⁶⁵ *Kamerstukken II* 2000/01, 24 503, nr. 31, p. 7-8, en *Kamerstukken II* 2001/02, 28 101, nr. 1, p. 11. De minister geeft in de memorie van toelichting aan de Hoge Raad van Adel niet langer als extern advies orgaan in de zin van artikel 79 te willen aanmerken. De Raad geeft advies in afzonderlijke gevallen over beschikkingen en niet over beleid en wetgeving (zie *Kamerstukken II* 1989/90, 21 485, nr. 3, p. 4, en *Handelingen II* 1992/93, nr. 93, p. 6878 en 6882).

⁶⁶ Als uitvloeisel van de grondwetsherziening van 1983, additioneel artikel XXV.

⁶⁷ Nationale ombudsman 1 juni 1987, nr. 87/R522, 85.01649.021.

de voorzitter van de Hoge Raad van Adel of tussen de minister en de secretaris van de Raad. Reeds in het KB van 17 sept. 1852, nr. 44, wordt de werkkring van de Raad beperkt tot het geven van advies over aangelegenheden die de adelstand betreffen. De Raad geeft het advies aan de Minister van Binnenlandse Zaken en rapporteert dit aan de Kroon. De 'overige werkzaamheden' werden opgedragen aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken. De Nationale ombudsman constateert dat wettelijk gezien aan deze situatie niets is veranderd. Formeel gezien adviseert de Raad alleen in adelszaken aan de minister (zie thans ook artikel 6, tweede lid, van de Wet op de adeldom), feitelijk verricht de Raad meerdere werkzaamheden die formeel berusten bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Genoemde 'overige werkzaamheden' zijn het bijhouden van de filiatierregisters en het adviseren aan provincies en andere publiekrechtelijke lichamen over de samenstelling van de door hen gewenste vlaggen. In de derde plaats adviseert de Raad de Minister van Defensie inzake emblemen voor oorlogsschepen en diensten aan de wal. Daarnaast adviseert de Raad de Minister van Justitie inzake naamswijzigingen waarbij adellijke namen in het geding zijn en geeft de Raad advies aan particulieren.

Concluderend kan worden gesteld dat de Hoge Raad van Adel als autonoom college van advies kan worden gezien dat adviseert in concrete gevallen, indien het advies over adeldom betreft.⁶⁸ Alle overige werkzaamheden die de Raad verricht, moeten derhalve vallen onder de ministeriële verantwoordelijkheid. Daarnaast moet nog worden opgemerkt dat de uitspraak van de Nationale ombudsman ten aanzien van de 'overige werkzaamheden' van de Raad alleen vermeldt het adviseren inzake de samenstelling van vlaggen aan publiekrechtelijke lichamen en dat de uitspraak ten onrechte niet vermeldt het adviseren aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties inzake verlening of bevestiging van wapens van publiekrechtelijke lichamen. Van de advisering van de Minister van Algemene Zaken met betrekking tot het koninklijk huis was hij niet op de hoogte, omdat er jarenlang geen ontwikkelingen waren waarvoor advies aan de Raad werd gevraagd.

De rechtspositie van de Raad ontwikkelt zich voorts met de uitspraak van 27 juni 2001 van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State.⁶⁹ De Hoge Raad van Adel weigert appellantes verzoek om inschrijving in het filiatierregister. De appellante tekent bezwaar aan en de Raad verklaart dit bezwaar ongegrond. In geding is de bij de beslissing op bezwaar gehandhaafde afwijzing door de Hoge Raad van Adel van het verzoek van appellante om haar in te schrijven in het filiatierregister. De voorvraag die rijst is of de Raad wel bevoegd was een beslissing op bezwaar te nemen. De Afdeling komt tot de conclusie dat bij de totstandkoming van de Wet op de adeldom de wetgever heeft beoogd de taak van de Raad in het kader van de adelsverlening strikt te beperken tot de in artikel 6 neergelegde adviesbevoegdheid. Het komt er derhalve op neer dat de Hoge Raad van Adel niet bevoegd is een beslissing op bezwaar te nemen. Daar de beslissing op bezwaar niet valt onder artikel 6, tweede lid, van de

⁶⁸ De regering was tijdens de Kamerbehandeling van de Wet op de adeldom van mening dat, in het kader van het beperken van de externe adviescolleges, de Hoge Raad van Adel niet als adviesorgaan van de regering inzake het adelsbeleid in algemene zin is aan te merken. Zie *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 5, p. 11.

⁶⁹ ABRvS 27 juni 2001, nr. 200000061/1.

Wet op de adeldom, betekent dit dat deze beslissing genomen wordt door de minister na advies van de Hoge Raad van Adel. De Afdeling volgt hiermee de lijn van de uitspraak van de Nationale ombudsman.

De Hoge Raad van Adel valt onder de Wet openbaarheid van bestuur 1991.⁷⁰ Dit betekent dat in het kader van goede en democratische bestuursvorming de Raad openbaarheid dient te betrachten inzake overheidsinformatie. Echter, er dient rekening te worden gehouden met de relatieve beperkingsgrond van artikel 10, tweede lid 2, onderdeel e, van de Wet openbaarheid van bestuur ten aanzien van de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer. Op grond daarvan zijn de familiedossiers over de laatste twintig jaar niet openbaar en van voor die tijd evenmin, indien de aanvrager van een adelsgunst nog leeft. Wel zijn de adviezen van de Raad en de daarop volgende besluiten van de minister openbaar, al dan niet gecensureerd in verband met de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

In dit kader kan worden gerefereerd aan de uitspraak van de Afdeling bestuursrecht-spraak van de Raad van State van 17 april 2001.⁷¹ Op 5 januari 2000 wordt door de arrondissementsrechtbank, sector Bestuursrecht, te 's-Gravenhage een beroep ongegrond verklaard met betrekking tot een afwijzing van een beslissing op bezwaar van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het ging hier om een verzoek tot inlijving in de Nederlandse Adel. De secretaris van de Hoge Raad van Adel heeft daarna de voornoemde uitspraak aangeboden aan de hoofdredacteur van de periodiek *De Nederlandsche Leeuw* van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde en deze uitspraak onder de aandacht gebracht van het Centraal Bureau voor Genealogie zonder persoonsgegevens te censureren. De verzoeker klaagt nu dat er door verstrekking van de uitspraak aan derden een inbreuk is gemaakt op zijn persoonlijke levenssfeer. De rechter bepaalt dat het onder de aandacht brengen van rechterlijke uitspraken als de onderhavige, kan worden gezien als een uitvloeisel van een van de taken van de Hoge Raad van Adel, namelijk advies verstrekken en voorlichting geven aan rechtspersonen en particulieren op genealogisch en heraldisch gebied. Wel dient hier rekening te worden gehouden met het belang van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen en dat om die reden persoonsgegevens die voor de begrijpelijkheid van de uitspraak niet relevant zijn, verwijderd dienen te worden. In casu had de secretaris bij verstrekking van de rechterlijke uitspraak de persoonsgegevens moeten verwijderen of achterwege laten. Voor de begrijpelijkheid van de rechterlijke uitspraak waren deze gegevens niet relevant.

Organisatie van de Raad

De Hoge Raad van Adel houdt zitting in 's-Gravenhage en bestaat uit een voorzitter en vier leden. Deze leden worden bij koninklijk besluit benoemd en ontslagen.⁷² Het SB van 24 juni 1814, nr. 10, bepaalt dat de voorzitter en tenminste twee leden lid behoren te zijn van de Nederlandse adel. Daarnaast moeten twee leden jurist zijn. De

⁷⁰ *Kamerstukken II* 1979/80, 15 883 (R 1129), nr. 9, p. 3.

⁷¹ ABRvS 17 april 2001, nr. 200000753/1.

⁷² Artikel 6, lid 3, van de Wet op de adeldom.

leden worden benoemd wegens hun deskundigheid in zaken die de Raad behandelt, zoals het adelsrecht in binnen- en buitenland, het daarmee samenhangende personen- en familierecht, de genealogie, de heraldiek, de vlaggenkunde, de militaire emblematiek en tradities.⁷³ Sedert 1945 hebben in de Raad zitting gehad: een vice-president van de Raad van State, een grootmeester van Hare Majesteit de Koningin, vlag- en opperofficieren, leden van de Staten-Generaal, hoofdamttenaren van departementen van Algemeen Bestuur, leden van de zittende magistratuur, advocaten, rijksarchivarissen en personen uit het bedrijfsleven. De Hoge Raad van Adel komt tweemaal per jaar plenair bijeen. De betrekkingen van voorzitter en lid van de Raad zijn onbezoldigde ereambten.⁷⁴

Het dagelijks functioneren van de Raad staat onder leiding van de secretaris van de Hoge Raad van Adel. Hij is als rijksambtenaar verantwoordelijk voor het voorbereiden van de adviezen van de Raad en voert deze uit. Daarnaast onderhoudt hij contact met de Afdeling Kabinetszaken van het Directoraat-Generaal Koninkrijksrelaties en Bestuur, dat ressorteert onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, over het uitbrengen van adviezen, over kamervragen en bezwaarschriften.⁷⁵ Voorts wisselt de secretaris expertise uit met de landsadvocaat of adviseert hem bij juridische procedures ten aanzien van adelsrecht en beantwoordt hij de schriftelijke en telefonische vragen van derden.

Naast vertegenwoordiger van de Raad is de secretaris verantwoordelijk voor het bijhouden van het filiatierregister, het wapenregister van de Nederlandse adel en het register van wapens van publiekrechtelijke lichamen en hun vlaggen. Hij is hoofd van de secretarie en verantwoordelijk voor de huisvesting en voor acquisitie van boeken, tijdschriften en handschriften die betrekking hebben op de werkzaamheden van de Raad. De Raad beschikt over een gespecialiseerde bibliotheek, archieven van zowel de Raad zelf als van (meest adellijke) families en over een collectie handschriften. Namens de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen verleende de algemene rijksarchivaris de Hoge Raad van Adel machtiging tot opschorting van overbrenging van archiefstukken van de archieven van de Raad krachtens artikel 13, derde en vierde lid, van de Archiefwet 1995 – dit voor een periode van tien jaar tot 1 januari 2010.⁷⁶ De archieven zijn *de facto* altijd in beheer geweest van de Raad. De verleende machtiging houdt verband met de verkorting van de wettelijk verplichte overdrachtstermijn. Voorts beschikt de secretaris over drie man ondersteunend personeel. Het gebouw van de Hoge Raad van Adel is beschikbaar gesteld door 's Rijksgebouwendienst. De Hoge Raad van Adel heeft expliciet zitting in een afzonderlijk gebouw. Hiermee onderstreept de Raad zijn onafhankelijkheid als extern adviesorgaan ten aanzien van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en andere ministeries.

⁷³ *Kamerstukken II* 1979/80, 15 883 (R 1129), nr. 7, p. 5.

⁷⁴ KB 20 juli 1850, nr. 55, art. 1.

⁷⁵ Het Directoraat-Generaal Koninkrijksrelaties en Bestuur heeft onder meer als taak het uitvoeren van de Wet op de adel dom ex Organisatiebesluit BZK, § 6 art. 6:7, lid 2, sub e.

⁷⁶ Bij brief van 10 jan. 2000, kenmerk 20.0026/NvE/sj.

Taken van de Raad

Huidige werkzaamheden van de Hoge Raad van Adel zijn:

- het adviseren van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties betreffende verzoeken tot verlening van adeldom.⁷⁷ Het betreft hier in eerste instantie louter advisering aan de minister. Bij brief van 11 april 2000 verzoeken de kamerleden Van Wijmen en Ross-van Dorp de Hoge Raad van Adel om commentaar te geven op het wetsvoorstel in verband met het wegnemen van onevenwichtigheden betreffende de overerving van adeldom in vrouwelijke lijn. De Hoge Raad van Adel is niet op dit verzoek ingegaan op grond van het onderhavige soevereine besluit, waaruit blijkt dat alleen adviezen aan de Kroon worden uitgebracht.⁷⁸ De minister bevestigde het standpunt van de Raad bij brief van 27 september.
- het beheren en bijhouden van het filiatierregister.⁷⁹ Het filiatierregister is te vergelijken met de registers van de Burgerlijke Stand. In de registers worden de geboorten, huwelijken en het overlijden van adellijke personen ingeschreven op grond van een volledige reeks geboorte- en huwelijksakten van voorouders in de mannelijke lijn tot de in de Nederlandse adel opgenomen voorvader. De Hoge Raad van Adel bezigt passieve administratie. Dit wil zeggen dat de Raad alleen administreert ten aanzien van informatie die hij krijgt aangereikt. In een ministeriële circulaire van 22 juni 1961, gericht aan de ambtenaren van de Burgerlijke Stand, wordt medege-deeld dat de adel zelf op grond van het SB 24 juni 1814, nr. 10, verplicht is, de akten van de Burgerlijke Stand aan de Raad te doen toekomen.⁸⁰ Deze akten mogen geen kopie zijn, maar moeten een gewaarmerkte akte zijn, voorzien van een handtekening van de ambtenaar van de Burgerlijke Stand. In de praktijk is echter gebleken, dat de betrokkene deze verplichting veelal niet nakomt. Niet-nakoming is overigens niet gesanctioneerd. De Minister van Justitie verzoekt in de circulaire uit 1961 de ambtenaren van de Burgerlijke Stand, indien zij een akte opmaken, daarvan ambtshalve een afschrift aan de Hoge Raad van Adel toe te zenden. De Raad hoeft niet de leges te voldoen, omdat het hier gaat om een ambtshalve verstrekking van akten. Niet-adellijke echtgenotes van edellieden worden niet ingeschreven. In 2001 zijn 81 akten van de Burgerlijke Stand in het filiatierregister ingeschreven.⁸¹ De Hoge Raad van Adel schrijft ook niet-Nederlanders in met Nederlandse adeldom. Het betreft hier geëmigreerde edellieden die de nationaliteit van hun nieuwe vaderland hebben aangenomen, alsook hun afstammelingen. Verandering van nationaliteit heeft immers geen verval van (Nederlandse) adeldom tot gevolg.⁸² De Wet bescherming persoonsgegevens is van toepassing op het filiatierregister.⁸³

⁷⁷ SB 24 juni 1814, nr. 10, en art. 6, lid 2, van de Wet op de adeldom.

⁷⁸ Tevens wordt verwezen naar: *Draaiboek voor de wetgeving; systematische beschrijvingen van de procedures* ('s-Gravenhage, 1996) 77.

⁷⁹ SB 24 juni 1814, nr. 10, art. 20 en 21.

⁸⁰ Circulaire van de Minister van Justitie van 22 juni 1961, nr. 291/161.

⁸¹ Jaarverslag Hoge Raad van Adel 2001.

⁸² *Handelingen I* 1993/94, nr. 30 p. 1672.

⁸³ *Kamerstukken II* 1992/93, 21 485, nr. 8, p. 5.

- het admissibel verklaren van gegadigden tot de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht, de Maltezer Orde en de Johanniter Orde in Nederland. De Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht is nog de enige adellijke staatsorde in Nederland. Bij Wet van 18 augustus 1815 is aan de Koning oppergezag over de orde voorbehouden en alle mutaties worden bij koninklijk besluit bekrachtigd. De orde staat open voor Nederlandse, reformatorische edelen met vier adellijke kwartieren van tenminste tweehonderdjarige adeldom.⁸⁴ De Hoge Raad van Adel onderzoekt of een edel-expectant lid kan worden van een van deze ridderlijke orden en adviseert daarmee de desbetreffende kapittels. Als basis voor dit onderzoek dient het filiatieregister.
- het adviseren van de Minister van Algemene Zaken aangaande titels, predikaten, naamgeving, standaarden en heraldiek van (leden van) het koninklijk huis.
- het adviseren van de Minister van Defensie inzake de samenstelling van emblemen van onderdelen en inrichtingen van de krijgsmacht en van Harer Majesteits oorlogsschepen.⁸⁵
- het adviseren van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties inzake de samenstelling van wapens van publiekrechtelijke lichamen en incidenteel ook van privaatrechtelijke lichamen.⁸⁶ Hieronder vallen ook de voormalige heerlijkheden, die in 1848 zijn afgeschaft.
- het adviseren van de Minister van Justitie inzake verzoeken tot naamswijziging waarbij namen van adellijke geslachten of heerlijkheden betrokken zijn.
- het geven van advies aan de besturen van publiekrechtelijke lichamen inzake de samenstelling van de door hen gewenste vlaggen.⁸⁷
- het verstrekken van advies en het geven van voorlichting aan rechtspersonen en particulieren betreffende genealogie, heraldiek, decoratiestelsel, adelsbeleid en adelsrecht in Nederland.

Het functioneren van de Raad

De regering ziet de adel als louter historisch instituut.⁸⁸ Dit begon met het geheime kabinetsbesluit van 21 november 1953, waarin het tweede kabinet Drees besloot dat verheffing van gewone burgers in de adeldom voortaan achterwege diende te blijven. Later werd de inlijving in de Nederlandse adel beperkt. Krachtens de overgangsbepaling artikel 8 van de Wet op de adeldom is inlijving mogelijk, indien een verzoek tot inlijving is gedaan binnen vijf jaar na de datum van inwerkingtreding van deze wet. Nederlanders die buitenlandse adeldom bezitten, kunnen derhalve geen verzoek meer doen tot inlijving in de Nederlandse adel. Alleen buitenlandse adel kan thans een verzoek tot inlijving indienen, tegelijk met naturalisatie of aanvragen van het Neder-

⁸⁴ P.H.M. Keesom, 'Notities over Nederlands adelsrecht', *Het personeel statuut*, XXIX (1978) 94; *Nederland's Adelsboek*, XC (2002-2003) xxxv.

⁸⁵ Hoge Raad van Adel (HRA), Archief Hoge Raad van Adel (AHRA) (niet-geïventariseerd), Minister van Marine aan Hoge Raad van Adel, 14 sept. 1994, nr. 185297; voorzitter Traditiecommissie van de Koninklijke Landmacht aan secretaris Hoge Raad van Adel, 12 jan. 1953, nr. 138.

⁸⁶ SB 24 dec. 1814, nr. 32; KB 23 april 1919, nr. 181.

⁸⁷ Circulaire van de Minister van Binnenlandse Zaken aan Gedeputeerde Staten, 30 april 1948; circulaire van de Minister van Binnenlandse Zaken, 29 juni 1957 en 12 april 1961.

⁸⁸ *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 5, p. 4.

landerschap. Omdat erkenning nauwelijks meer voorkomt, kan de vraag rijzen of een college als de Hoge Raad van Adel nog wel van enige betekenis is en of het instandhouden van de Raad nog wel de moeite loont. In 1995 komt de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken zelfs met een brief omtrent de herziening van het adviesstelsel.⁸⁹ Uit de brief blijkt een duidelijk standpunt van het kabinet: de Hoge Raad van Adel verliest op grond van de Herzieningswet zijn (beleids)adviestaak per 1 januari 1997. Er zijn niettemin redenen om de Hoge Raad van Adel in stand te houden. Indien men kiest voor afschaffing moet het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een bureau inrichten of een extern bureau inschakelen. Budgettair gezien zou het ministerie veel meer kwijt zijn dan de € 300.000,- die voor de Raad wordt uitgetrokken op de Rijksbegroting van 2004. Daarnaast moet de vraag gesteld worden of het ministerie zelf wel tijd heeft voor adelszaken en beleid en of het beschikt over de specifieke kennis. Voorts moet worden vermeld, dat bijna ieder koninkrijk in Europa een soortgelijk adviesorgaan betreffende het adelsbeleid en adelsrecht tot zijn beschikking heeft. Als voorbeelden kunnen we België noemen, dat beschikt over een Raad van Adel, terwijl in Spanje toezicht wordt gehouden door de *Exelentísima diputación permanente y consejo de la grandeza de España*.⁹⁰ De Hoge Raad van Adel verwacht, indien de regering bij haar standpunt blijft om de adel als historisch instituut te beschouwen, dat zijn werkzaamheden in de toekomst in belangrijke mate zullen komen te liggen op het gebied van de overheidsheraldiek, maar dat er altijd vragen aangaande verheffing (leden van het koninklijk huis), inlijving en erkenning zullen blijven.

De Hoge Raad van Adel heeft louter een adviesfunctie op grond van artikel 6, tweede lid, van de Wet op de Adeldom. De vraag rijst of de Raad een machtspositie heeft. Het is duidelijk dat de Raad vóór 1848 weinig invloed had. Koning Willem I had adel nodig om de ridderschappen te bemannen, onder andere als kiescollege van de Staten-Generaal, waardoor het afwijken van de adviezen van Raad geen uitzondering was.⁹¹ Toen de Koning en daarmee ook de Raad na de grondwetswijziging van 1848 onder de ministeriële verantwoordelijkheid vielen, werden de adviezen ook niet altijd gevolgd. De leden van de Raad dienden de politieke werkelijkheid steeds goed onder ogen te blijven zien.⁹² In 1948 wilde een aantal provincies een voorstel indienen tot het voeren van een provincievlag bij de Provinciale Staten. De provincies hadden geen advies ingewonnen bij de Hoge Raad van Adel, waarop de Raad zich wendde tot de Minister van Binnenlandse Zaken om op dit gebied uniformiteit en een juiste behandeling te waarborgen. Naar aanleiding van het verzoek van de Raad heeft de minister

⁸⁹ *Kamerstukken II 1995/96*, 23 725, nr. 14, p. 14.

⁹⁰ *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 7, p. 16.

⁹¹ Als voorbeeld kan de adelsaanvraag van Hendrik Bernard Martini in 1821 worden genoemd. De Hoge Raad van Adel adviseerde tegen erkenning of inlijving wegens gebrek aan afstammingsbewijs, ondanks de overgelegde genealogieën en familieportretten. Daar de Koning adel moest creëren voor bemanning van de ridderschap van Noord-Brabant, verhief hij Martini in de adelstand op grond van persoonlijke verdiensten, ondanks het negatieve advies van de Raad. Zo kon Martini toch zitting nemen in de ridderschap. Zie E.J. Wolleswinkel, 'Een familiearchief ontleed. Proeve tot identificatie van een portretstamreeks, ingebracht bij de adelsaanvraag Martini (Buys)', *De Nederlandsche leeuw*, CXIX (2002) k. 285-318.

⁹² K. Bruin, 'Een verloren zaak. Adel als beloning voor persoonlijke verdiensten van het Koninkrijk der Nederlanden', in: Aalbers en Prak, *De bloem der natie*, 146.

een circulaire doen uitgaan aan de colleges van Gedeputeerde Staten, waarin het wenselijk werd geacht eerst advies te vragen bij de Raad omtrent het samenstellen en het voeren van provinciale vlaggen.

Uit vergelijking van de adviezen van de Hoge Raad van Adel en de besluiten van de minister blijkt dat de adviezen in het algemeen worden overgenomen door de minister. De Raad heeft in zekere zin een monopoliepositie, omdat hij het enige orgaan in Nederland is dat gespecialiseerd is in adelsbeleid en adelswetgeving. Ook op het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is weinig bekend over het adelsrecht, waardoor vragen uit de gemeenschap betreffende adeldom worden doorverwezen naar de Hoge Raad van Adel. Een vorm van machtspositie blijkt onder andere uit de notulen van de Raad. De Raad heeft altijd zelf bepaald op welke manier de criteria van erkenning, inlijving en verheffing zijn ingevuld. Bewijs hiervoor is te vinden in het volgende hoofdstuk.

Jhr. Mr. C.C. van Valkenburg, voorzitter van de Hoge Raad van Adel (1966-1984), door S. Schröder, 1978 (doek; foto Iconografisch Bureau, Den Haag)

Ondanks de machtspositie die de Raad inneemt, volgt de minister niet 'klakkeloos' het advies van de Raad. In de procedure vindt continu een belangenafweging plaats. Behalve dat er een inhoudelijke weging plaatsvindt, waarbij het advies van de Raad uiteraard een rol speelt, worden daarnaast de bezwaarschriftcommissies mede bemand door ambtenaren die niet primair met de behandeling van het verzoekschrift zijn belast. Dit neemt niet weg, hoewel sedert de codificatie van de Wet op de adeldom de regels van bijvoorbeeld inlijving exact zijn aangegeven, waardoor de Raad geen eigen beleid meer kan voeren, dat het advies van de Hoge Raad van Adel een belangrijke rol vervult bij de besluitvorming van de minister. Dit blijkt daaruit dat de minister de adviezen van de Hoge Raad van Adel meestal volgt. De machtspositie van de Raad ligt derhalve niet in het moment van de beoordeling van het verzoekschrift door de minister, doch in het voortraject. De Raad toetst namelijk wel de bewijsstukken die de ver-

zoeker aandraagt. Toch kunnen we een aantal gevallen noemen waarin het advies van de Raad ondergeschikt raakte aan andere belangen en de Raad het onderspit moest delven. Als eerste voorbeeld zou kunnen dienen de regeling inzake de vaststelling van de titels en de geslachtsnaam van de kinderen van prins Constantijn en Laurentien Brinkhorst.⁹³ In de memorie van toelichting wordt vastgesteld dat hun kinderen de erfelijke adellijke geslachtsnaam en titels ‘Graaf van Oranje-Nassau, Jonkheer van Amsberg’ zullen dragen. Echter, voor het vigerend Nederlandse adelsrecht geldt dat iedereen die van adel is, recht heeft op het predikaat jonkheer of jonkvrouw, tenzij hem of haar een titel is verleend.⁹⁴ De Hoge Raad van Adel adviseerde dan ook dat het niet noodzakelijk is ‘de geslachtsnaam zowel met een titel als met een predikaat te voeren’.⁹⁵ Het advies van Raad is niet gevolgd. Misschien heeft een specifieke derde nog invloed uitgeoefend?

Een tweede voorbeeld betreft niet het advies aan de minister betreffende verlening van adeldom, maar een van de overige taken van de Raad, namelijk het adviseren van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties inzake de samenstelling van wapens van publiekrechtelijke lichamen en incidenteel ook van privaatrechtelijke lichamen. Het gemeentewapen van Breda voldeed niet aan de heraldische eisen.⁹⁶ De gemeente wenste handhaving van het gemeentewapen uit 1817, dat rechtstreeks stamde van de grootzegelstempel uit de veertiende eeuw. Omdat de gemeente waarde hechtte aan de historische werkelijkheid en de juiste heraldische formulering, heeft de gemeente zich volgens de gewoonte vervoegd bij de Hoge Raad van Adel. De Raad adviseerde negatief ten aanzien van de wijzigingen aan de minister en die volgde op zijn beurt weer de Raad. Wat was het argument van de Raad? Een wijziging van één enkel element in het wapen impliceert de noodzaak een geheel nieuwe diploma te vervaardigen. De burgemeester van Breda heeft toen direct contact opgenomen met de Minister van Binnenlandse Zaken, met een positief resultaat als gevolg. De minister heeft toen zelf, zonder tussenkomst van de Raad, een koninklijk besluit opgesteld (normaliter maakt de Hoge Raad van Adel een ontwerp-koninklijk besluit op).⁹⁷ Dit resulteerde in het KB van 25 november 1991, nr. 91.010650, waarin het wapen van de gemeente Breda wordt vastgesteld met juiste blazoenering volgens de wensen van de gemeente Breda. Uit deze voorbeelden blijkt dat de Hoge Raad van Adel wel eens gepasseerd wordt, maar dat is meer uitzondering dan regel. Ten aanzien van advisering aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over verzoeken tot verlening van adeldom kan worden gesteld, dat de minister altijd het advies van de Hoge Raad van Adel heeft gevolgd.

⁹³ Rijkswet 11 april 2001, *Stb.* 2001, 202, houdende het verlenen van toestemming aan Z.K.H. Prins Constantijn Christof Frederik Aschwin der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Jonkheer van Amsberg, om een huwelijk aan te gaan met Petra Laurentien Brinkhorst.

⁹⁴ SB 13 febr. 1815, nr. 60.

⁹⁵ Het advies van de Hoge Raad van Adel is aangehecht als bijlage bij de memorie van toelichting van de genoemde Rijkswet in noot 93.

⁹⁶ W. van Ham en P. Toebak, ‘Het gemeentewapen van Breda aangepast’, *De Nederlandsche leeuw*, CXI (1994) k. 139-141.

⁹⁷ Bij brief van 13 dec. 1991, kenmerk FBA91/1903.

De Wet op de adeldom 1994

Verlening van adeldom verdwijnt uit de Grondwet

Op 31 oktober 1979 komt de regering met een koninklijke boodschap betreffende een ontwerp van Rijkswet ten aanzien van de grondwetsartikelen over adeldom en ridderorden.⁹⁸ In artikel 74 van de Grondwet staat in het eerste lid dat de Koning adeldom verleent en in het tweede lid dat vreemde adeldom door geen Nederlander kan worden aangenomen. Het nieuwe wetsontwerp vereist redactiewijziging van het eerste lid. In plaats van dat de Koning adeldom verleent, wordt voorgesteld dat verlening van adeldom voortaan zal plaatsvinden bij koninklijk besluit. Daarnaast wordt voorgesteld het grondwettelijke verbod tot het aannemen van vreemde adeldom te doen vervallen.

Opmerkelijk is dat de Staatscommissie van Advies inzake de Grondwet en de Kieswet al in haar eindrapport adviseert het grondwetsartikel betreffende het verlenen van adeldom uit de Grondwet te schrappen en op te nemen in een additioneel artikel. De verlening van adeldom zou in een wet in formele zin geregeld moeten worden.⁹⁹ De regering volgt alleen het advies op tot het schrappen van artikel 74, tweede lid, van de Grondwet (verbod op aannemen van vreemde adeldom door een Nederlander), maar het advies van de Staatscommissie ten aanzien van het eerste lid (de Koning verleent adeldom) volgt zij niet. De reden voor het schrappen van het tweede lid moet in het licht worden gezien van de veranderde politieke omstandigheden. Verbod tot het aannemen van vreemde adeldom stond reeds in de Grondwet van 1814, toen de adelstand nog politieke macht had. De Provinciale Staten werden samengesteld uit de verschillende standen, waaronder ook de adelstand. De strekking van het verbod was het waken tegen een verzwakking van het staatsverband.¹⁰⁰ Daarenboven was het de regering niet bekend dat in het verleden verlening van buitenlandse adeldom aan Nederlanders was overwogen.

De regering volgt het advies betreffende artikel 74, eerste lid, van de Grondwet van de staatscommissie niet, omdat het artikel als basis geldt voor het adelsbeleid dat de regering thans nog voert op grond van het besluit van de ministerraad d.d. 21 november 1953 (verheffing dient achterwege te blijven) en de toekenning en verlening van titels of namen aan leden van het koninklijk huis.¹⁰¹ De Raad van State deelt deze mening gedeeltelijk. Hij heeft geen bezwaar tegen handhaving in de Grondwet, maar de Raad is van oordeel dat het verlenen van adeldom dient te geschieden volgens bij de wet te stellen regels.¹⁰² De Raad van State valt in het bijzonder over het besluit van de ministerraad van 1953. De beslissing om verheffing in de adel achterwege te laten is een beslissing die te verstrekkend is; de neergelegde bevoegdheid van de Kroon is door dit besluit in belangrijke mate beperkt. Het heeft de voorkeur dat deze beslissing door de wetgever dient te worden genomen. Voorts adviseert de Raad van State het beleid ten aanzien van erkenning en inlijving in de adel in een wet te regelen of bij algemene

⁹⁸ *Kamerstukken II* 1979/80, 15 883 (R 1129), nr. 1, p. 1-2.

⁹⁹ *Kamerstukken II* 1979/80, 15 883 (R 1129), nr. 3, p. 3.

¹⁰⁰ *Kamerstukken II* 1979/80, 15 883 (R 1129), nr. 3, p. 4.

¹⁰¹ Als voorbeeld kunnen dienen KB 16 febr. 1966, nr. 70, en KB 22 jan. 1967, nr. 1.

¹⁰² *Kamerstukken II* 1979/80, 15 883 (R 1129), nr. 4, p. 7.

maatregel van bestuur. Het kabinet is nochtans niet onder de indruk van het advies en blijft bij zijn standpunt. Bij de eerste lezing van de grondwetswijziging wordt duidelijk dat de fracties van CDA, PvdA, D66 en VVD, in tegenstelling tot het kabinet, de voorkeur geven aan een nieuwe wettelijke regeling inzake het verlenen van adeldom. Het kabinet geeft aan van mening te zijn dat door het handhaven van een grondwetsbepaling inzake de verlening van adeldom op eenvoudige wijze wordt voorzien in de noodzakelijke wettelijke basis voor het verlenen van adeldom.¹⁰³

Na de kamerbehandeling komt een gewijzigd ontwerp van de Rijkswet naar aanleiding van een amendering van de kamerleden Van der Burg en Nijpels waarin artikel 74 uit de Grondwet wordt gehaald.¹⁰⁴ Deze zal worden overgeplaatst naar een additioneel artikel waarin staat dat artikel 74, eerste lid, van de Grondwet naar de tekst van de Grondwet van 1972 van kracht blijft totdat ter zake bij wet een voorziening zal zijn getroffen.¹⁰⁵ In de wet zal worden vastgelegd in welke gevallen erkenning, inlijving en verheffing in de Nederlandse adel zal kunnen plaatsvinden. De Rijkswet wordt aangenomen op 16 april 1981.¹⁰⁶

In 1989 komt het kabinet met een voorstel van wet betreffende de adeldom naar aanleiding van de constitutionele opdracht aan de wetgever krachtens het additioneel artikel XXV van de Grondwet. De wet beoogt een wettelijke voorziening te treffen omtrent de verlening van adeldom. Naast het wettelijk vastleggen van de verschillende vormen van adeldomverlening, zijn er in beginsel nog twee belangrijke regelingen. Ten eerste wordt de heffing van taxa wettelijk geregeld en daarnaast krijgt de Hoge Raad van Adel een wettelijke basis met betrekking tot zijn adviestaak betreffende verzoeken tot verlening van adeldom.

Afscheid van Mr. F.W.B. baron van Lynden als voorzitter van de Hoge Raad van Adel op 1 november 1991. Links Mevr. Drs. C.I. Dales, minister van Binnenlandse Zaken, rechts Drs. C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oije, opvolgend voorzitter (foto Hoge Raad van Adel, Den Haag)

¹⁰³ *Kamerstukken II* 1979/80, 15 883 (R 1129), nr. 12, p. 2.

¹⁰⁴ *Kamerstukken II* 1979/80, 15 883 (R 1129), nr. 14, p. 1.

¹⁰⁵ *Kamerstukken I* 1980/81, 15 883 (R 1129), nr. 7, p. 1.

¹⁰⁶ Rijkswet van 16 april 1981, *Stb.* 1981, 219, houdende verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake adeldom en ridderorden.

Minister Dales maakt in haar memorie van toelichting duidelijk wat het standpunt is van het kabinet inzake het adelsbeleid. In eerste instantie is het wetsvoorstel erop gericht dat het vigerende adelsrecht, gecodificeerd in de soevereine en koninklijke besluiten, blijft gehandhaafd.¹⁰⁷ In de memorie van antwoord geeft zij aan dat, ondanks de opmerking van de CDA-fractie dat sommige onderdelen van de onderhavige besluiten hun werking verloren hebben, er geen aanleiding is het adelsrecht opnieuw te codificeren.¹⁰⁸ De adel moet gezien worden ‘als een historisch gegroeid instituut, dat alleen kan worden gehandhaafd als historisch instituut, maar dat zijn grondslag verliest als men zou trachten het naar eigentijdse denkbeelden te wijzigen of in te richten’.¹⁰⁹ Naar de mening van de minister geeft het wetsvoorstel derhalve de beginselen van het adelsrecht aan, die verder worden uitgewerkt in de bestaande koninklijke besluiten. Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel is in de beide Kamers nog gedebatteerd over de status van de soevereine en koninklijke besluiten betreffende de adeldom van het begin van de negentiende eeuw. Moeten zij worden gezien als een wet in formele zin of als een koninklijk besluit?¹¹⁰ Dit naar aanleiding van het huidige artikel 8, tweede lid, van de Wet op de adeldom: ‘De bestaande regelingen met betrekking tot adeldom en de Hoge Raad van Adel kunnen worden gewijzigd bij algemene maatregel van bestuur.’¹¹¹ Het kamerlid Van der Burg kwam met amendement nr. 14, inhoudende dat de bestaande regelingen betreffende de adeldom en de Hoge Raad van Adel gewijzigd konden worden bij wet.¹¹² Echter, de besluiten ten aanzien van het adelsrecht zijn na 1848 altijd bij koninklijk besluit gewijzigd en niet bij wet.¹¹³ De minister was derhalve de mening toegedaan dat de Kamer het amendement nr. 14 niet zou moeten aanvaarden. De besluiten voor 1848 moeten gezien worden als wetten in materiële zin die gewijzigd dienen te worden bij algemene maatregel van bestuur en niet bij wet of klein koninklijk besluit.¹¹⁴ Deze algemene maatregelen van bestuur staan op zichzelf, maar vinden tevens hun grondslag in de Wet op de adeldom. Zij kunnen bovendien niet derogeren aan wetten in formele zin.¹¹⁵ Het uitgangspunt van het kabinet dat de adel gezien moet worden als een historisch instituut, zal als een rode draad door het hele debat lopen. De Wet op de adeldom is maar met een krappe meerderheid in de Eerste Kamer in 1994 aangenomen. De wet bevat negen artikelen en is krachtens de Bekendmakingswet in werking getreden op de eerste dag van de tweede maand na publicatie in het *Staatsblad*.¹¹⁶ In artikel 2, eerste lid, van de Wet op de adeldom wordt een limitatieve opsomming gegeven van de verschillende soorten van verlening van adeldom (nobilisatie). In de volgende paragrafen worden deze behandeld.

¹⁰⁷ *Kamerstukken II* 1989/90, 21 485, nr. 3, bijlage.

¹⁰⁸ *Kamerstukken II* 1991/92, 21 485, nr. 5, p. 4

¹⁰⁹ *Kamerstukken II* 1989/90, 21 485, nr. 3, p. 1.

¹¹⁰ Deze vraag is van belang omdat de soevereine en koninklijke besluiten uit het begin van de negentiende eeuw voornamelijk gezien dienen te worden als wetten in formele zin.

¹¹¹ KB 12 mei 1886, nr. 48, art. 2 en 3 zijn vervallen.

¹¹² *Kamerstukken II* 1992/93, 21 485, nr. 14.

¹¹³ *Handelingen I* 1993/94, nr. 30, p. 1671.

¹¹⁴ *Handelingen II* 1992/93, nr. 93, p. 6866.

¹¹⁵ *Kamerstukken II* 1992/93, 21 485, nr. 8, p. 6.

¹¹⁶ Wet van 10 mei 1994, *Stb.* 1994, 360, houdende regeling inzake de adeldom.

Erkenning

In de eerste plaats kan verlening van adeldom plaatsvinden door middel van erkenning. Deze vorm van nobilitatie wordt toegepast, als de desbetreffende persoon of het desbetreffende geslacht kan aantonen te behoren tot (oude) inheemse adel van voor de Bataafse Omwenteling van 1795. In de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was er een adel die in de toenmalige maatschappij als zodanig bekend stond. Deze adeldom is doorgaans niet door een vorst verleend en derhalve bezitten deze geslachten zelden adelsdiploma's. De criteria voor erkenning waren het lidmaatschap van een ridderschap, het voeren van een adellijke titel of het genieten van bepaalde adellijke rechten.¹¹⁷ In dit verband kan verwezen worden naar de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 3 april 1996. Appellant verzocht om erkenning in de Nederlandse adel met de titel burggraaf of baron, omdat hij beweerde af te stammen van een middeleeuws adellijk geslacht dat in de veertiende en vijftiende eeuw vooraanstaande posities bekleedde in het Land van Heusden. De gemachtigde van verweerder voerde onder meer aan dat het criterium, inhoudende lid te zijn van een geslacht dat vóór 1795 behoorde tot inheemse adel, betrekking had op geslachten die aansluitend vóór 1795 van inheemse adel waren en dat dit niet gold voor de middeleeuwse adel. De Afdeling overwoog in dezen dat de appellant geen enkel document had overgelegd met betrekking tot zijn directe afstamming in mannelijke lijn uit dit adellijk geslacht. Daarenboven was uit de overgelegde stukken niet op te maken dat dit geslacht de titel van baron of burggraaf had gevoerd. De Afdeling verklaarde het beroep van appellant ongegrond, omdat hij niet had kunnen aantonen door middel van officiële documenten af te stammen van een adellijk geslacht dat vóór 1795 tot de inheemse adel hoorde. Als tweede voorbeeld kan dienen de uitspraak van de Afdeling van 27 november 2002.¹¹⁸ Volgens de Afdeling had de appellant nagelaten aan te tonen dat de persoon van wie hij in rechtstreekse mannelijke lijn afstamt, tot een adellijk geslacht behoort dat reeds vóór 1795 tot de inheemse adel werd gerekend. De appellant had in de overgelegde stukken niet aannemelijk kunnen maken, dat op een aantal plaatsen voorkomende aanduiding 'vrouw' en 'jonkvrouw' nimmer werd gebruikt voor personen van niet-adellijke komaf. De Afdeling verklaarde het hoger beroep mitsdien ongegrond.

Degenen die in aanmerking kwamen voor een erkenning waren ten eerste leden van een geslacht die in tegenstelling tot andere familieleden vóór 1795 niet benoemd waren in een ridderschap. Personen die niet in een ridderschap benoemd waren, konden derhalve niet benoemd worden in de Nederlandse Adel, daar zij geen akte van bewijs hadden. Op de tweede plaats kwamen geslachten voor erkenning in aanmerking die helemaal geen zitting in een ridderschap hadden gehad, maar tot de zogenaamde 'oeradel' behoorden.

Thans is in artikel 2, vierde lid, van de Wet op de adeldom de erkenning geregeld: 'Erkenning te behoren tot de Nederlandse adel kan uitsluitend plaatsvinden ten aan-

¹¹⁷ *De Nederlandse adel*, 10.

¹¹⁸ ABRvS 27 nov. 2002, AF1128, nr. 200202321/1.

zien van personen die behoren tot een geslacht dat vóór 1795 reeds tot de inheemse adel behoorde.’ Deze codificatie vindt haar oorsprong in het geheime kabinetsbesluit van 21 november 1953. Onder inheemse adel moet worden verstaan dat de adel moet hebben geleefd in de gewesten van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, de Generaliteitslanden of Drenthe. Indische adel komt niet in aanmerking voor erkenning. Daartoe besliste de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State in haar uitspraak op 15 februari 1980, die in haar oordeel overwoog dat blijkens SB 24 juni 1814, nr. 10, en KB 18 december 1815, nr. 46, met inheemse adel louter de Nederlandse wordt bedoeld.¹¹⁹ Een verzoek tot erkenning dient men zelf in te dienen bij de Koningin. Het Kabinet der Koningin stuurt het verzoekschrift door aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, die zich van te voren laat adviseren door de Hoge Raad van Adel. De Raad adviseert en informeert over de procedures ten aanzien van de verzoekschriften, het authentieke bewijsmateriaal en het adelsrecht. De behandeling van deze vorm van nobilitatie heeft weinig aandacht gekregen tijdens de parlementaire behandeling van de Wet op de adeldom. De reden hiervoor is dat erkenning thans zeer sporadisch voorkomt. Erkenning van personen die door genealogisch onderzoek hebben ontdekt dat hun vroegere voorvader van adel was, komt niet meer voor. Verzoeken tot erkenning in de Nederlandse adel komt nog wel voor met betrekking tot niet-geadelde takken van een geslacht waarvan andere takken in de Nederlandse adel zijn opgenomen. Blijkens KB 26 maart 1982, nr. 216, artikel 1, is bij het verlenen van adeldom door middel van erkenning minimaal f 800,- aan taxa verschuldigd (daarna per jaar bijgesteld).

Inlijving

De tweede manier waarop adeldom kan worden verleend, is door inlijving, wat in wezen een vorm is van erkenning.¹²⁰ Dit betekent dat vreemde (buitenlandse) adeldom bij koninklijk besluit op voordracht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op grond van een niet-Nederlands adelsdiploma kan worden omgezet in Nederlandse adeldom. Het gaat hier om twee verschillende vormen van vóór 1994. Enerzijds gaat het om personen die lid waren van buitenlandse adellijke geslachten of wier voorouders, na vestiging in Nederland, de Nederlandse nationaliteit hebben verworven. Anderzijds betreft het leden van binnenlandse geslachten die zelf of van wie de voorouders een buitenlands adelsdiploma hadden verworven.¹²¹ Bij het geheim kabinetsbesluit van 1953 wordt vastgesteld dat inlijving in de Nederlandse adel kan geschieden ten aanzien van personen die in mannelijke lijn afstammen van buitenlandse adellijke families. Zij zullen van geval tot geval worden beoordeeld aan de hand van de bijzondere omstandigheden. Het kabinet wilde geen algemene richtlijnen stellen. Echter, de Hoge Raad van Adel geeft in een schrijven aan de minister aan in welke mate de specifieke gevallen in aanmerking komen voor inlijving in de Nederlandse adel.¹²²

¹¹⁹ ABRvS 18 aug. 1981, nr. A-1. 1949 (1980).

¹²⁰ *De Nederlandse adel*, 11.

¹²¹ G. Beks, e.a., *Adelsbeleid, adelsrecht en het decoratiestelsel. Een institutioneel onderzoek naar het adelsbeleid, adelsrecht en het decoratiestelsel na 1945* ('s-Gravenhage, 2000) 7.

¹²² Hoge Raad van Adel aan Minister van Binnenlandse Zaken, 11 dec. 1995, HRA, AHRA, kenmerk 95/317-14(92).

Sterke gevallen voor inlijving zijn:

- de verzoeker behoort tot een geslacht dat rehtens nog in het buitenland een adellijke titel of predikaat voert en na de naturalisatie vraagt om inlijving, of
- de adellijke status van de verzoeker heeft een zekere algemene bekendheid, al is hem in zijn geboorteland het voeren van de titel na 1914 ontzegd.

Zwakke gevallen voor inlijving zijn:

- de verzoeker kan zich alleen beroepen op historisch materiaal uit het buitenland van vóór 1795, of
- aan zijn geslacht was reeds vóór 1914 in het buitenland het voeren van een adellijke titel ontzegd, of
- het geslacht is al verscheidene generaties in Nederland gevestigd, maar heeft al die tijd nooit om inlijving verzocht; meer in het bijzonder spreekt dit voor geslachten die de periode 1814-1848 ongebruikt hebben laten voorbijgaan.

Zonder meer afwijzend voor inlijving zijn:

- een geheel afwijkend adelsstatuut, of
- bezwaren tegen de persoon van de verzoeker, of
- gevallen die teveel op verheffing lijken.

Uit correspondentie van de Hoge Raad van Adel aan de minister blijkt dat ook gekeken werd naar de maatschappelijke positie van de verzoeker. Zo heeft de voorzitter van de Raad eens twee edellieden verzocht hem indrukken kenbaar te maken omtrent de persoon van de verzoeker.¹²³ Uit vergelijking met de adviezen betreffende inlijving blijkt dat dit criterium niet meer van toepassing is. De Hoge Raad van Adel heeft voorts als maatstaf dat het land van herkomst een vergelijkbaar adelsstatuut moet bezigen als het Nederlandse.¹²⁴ Volgens de Raad komen alleen landen binnen de grenzen van Europa in aanmerking. Javaanse adel komt niet in aanmerking voor inlijving in de Nederlandse adel. De minister gaf twee argumenten waarom inlijving in de Nederlandse adel niet mogelijk was. Naarmate de afstammeling van de vorst in generatie verder kwam te staan van de stamvader, wordt daardoor de adellijke rang minder. Sewandono bestrijdt dit en geeft aan dat adeldom blijft bestaan met de laagste titel van radèn.¹²⁵ Niet kan ontkend worden dat er een wezenlijk verschil terzake dit punt bestaat. De rangvermindering bestaat in de Indische adel wel degelijk. Dit komt tot uiting in de predikaten die worden gebezigd voor de verschillende adellijke generaties.¹²⁶ In tegenstelling tot de inheemse Indische adel, blijft in het geval van de Nederlandse adel bij opvolging van generaties hetzelfde adellijk distinctief gehandhaafd. Derhalve kan het Indisch adelsstatuut niet worden aangemerkt als een vergelijkbaar adelsstatuut met het Nederlandse adelsstatuut krachtens artikel 8 van de Wet op de adeldom, dit in tegenstelling tot het tweede argument dat minister Dales aandraagt: volgens haar vindt vererving van Indische adeldom plaats zowel in mannelijke als vrouwelijke lijn en is door polygamie de adel veel uitgebreider dan in het Nederlandse adelsysteem. Het argument van polygamie is mijns inziens van onderge-

¹²³ Hoge Raad van Adel aan Minister van Binnenlandse Zaken, 28 sept. 1977, HRA, AHRA, kenmerk 76/149-61(173).

¹²⁴ Koning Willem I verwachtte wel enige vorm van reciprociteit. Mogelijkheid van inlijving moest wederkerig zijn.

¹²⁵ I. Sewandono, 'Javaanse adeldom en de Wet op de adeldom', *De Nederlandsche leeuw*, CXII (1995) k. 65-70.

¹²⁶ L.W.C. van den Berg, *De inlandsche rangen en titels op Java en Madoera* ('s-Gravenhage, 1902) 115-116.

schikt belang, omdat de overerving van adeldom in vrouwelijke lijn centraal dient te staan. In het volgende hoofdstuk wordt door mij geconcludeerd dat vererving van adeldom louter in mannelijke lijn een inbreuk maakt op het gelijkheidsbeginsel. Hierdoor heeft het tweede argument van de minister aan betekenis verloren.

Concluderend kan desalniettemin worden gesteld dat het inheemse Indische adelsstatuut niet als vergelijkbaar met het Nederlandse kan worden aangemerkt en er geen sprake is van schending van het gelijkheidsbeginsel. Het is mij niet geheel duidelijk waarom de minister en de Hoge Raad van Adel bezwaar hebben gehad tegen inlijving in de Nederlandse adel van (ten hoogste zestien) Nederlands-Indische adellijke geslachten. In tegenstelling tot landen waar Nederlandse geslachten adeldom verkregen van buitenlandse soevereinen, heeft er een speciale historische band bestaan tussen Nederland en Indonesië. Een reden temeer om de Indische adel in de Nederlandse adel op te nemen is dat het Nederlandse bestuur zich wel actief heeft bezig gehouden met het inlandse adelsbeleid in het voormalig Nederlands-Indië. De Verenigde Oost-Indische Compagnie en het Gouvernement verleenden zelf inlandse adellijke titels, waarbij de afstammelingen van een regent de adellijke titel radèn voerden, zowel mannelijk als vrouwelijk, doch louter vererfbaar in mannelijke lijn.¹²⁷ Voorts was het Gouvernement bijvoorbeeld bevoegd hogere titels toe te kennen aan de inlandse adel.¹²⁸ Daarnaast kon het Gouvernement inlandse adellijke titels weer intrekken.¹²⁹ Het Indische adelsrecht vormde tot de soevereiniteitsoverdracht wel degelijk een onderdeel van de Nederlandse rechtsorde. Het is te betreuren dat leden van Nederlandse geslachten die mijns inziens recht kunnen doen gelden op inlijving dan wel erkenning van hun adeldom, de dupe zijn geworden van het restrictieve beleid van de regering om de adel als ‘historisch instituut’ aan te merken. Tot op heden zijn geslachten ingelijfd uit onder andere Zweden, Zwitserland, België, Spanje, Frankrijk, Denemarken, het Heilige Roomse Rijk (Duitse taalgebieden), Hongarije en Rusland.

Het adelsrecht heeft zich ten aanzien van inlijving verder ontwikkeld met de jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 18 april 1978.¹³⁰ Een familie heeft een verzoek gedaan tot inlijving in de Nederlandse adel. De minister wees het verzoek af omdat meer dan een eeuw was verstreken sinds de grootvader van de appellant was ingeschreven in het koloniaal werfdepot te Harderwijk. Er is toen en daarna geen verzoek gedaan tot inlijving. De minister concludeerde dat de familie destijds geen interesse had in de Nederlandse adeldom, waardoor thans het recht op inlijving is komen te vervallen. De familie is met succes in beroep gegaan. De uitspraak is om twee redenen interessant te noemen. In de eerste plaats vindt de Afdeling dat het verlenen van adeldom niet gezien moet worden als een rechtsaanspraak, maar als verlening van een gunst en dat dit gunstbetoon mag en moet worden getoetst aan het algemeen beginsel van behoorlijk bestuur ten aanzien van behoorlijke motivering, dat is neergelegd in artikel 8, eerste lid, van de Wet Arob. Daarnaast

¹²⁷ Van den Berg, *De inlandsche rangen en titels*, 23.

¹²⁸ Resolutie 9 mei 1820, *Stb.* 22, nr. 6, art. 35.

¹²⁹ Resolutie 24 febr. 1824, *Stb.* 13, nr. 3, par. 1.

¹³⁰ ABRvS 18 april 1978, AB 1978/377.

wordt de continuïteit van adeldom niet verbroken door enkel tijdsverloop. Interessant is dat de minister zelf reeds in 1967 deze mening was toegedaan. De Hoge Raad van Adel gaf destijds een negatief advies betreffende een inlijvingsverzoek, omdat 'naar het oordeel van de Raad, gebaseerd op de bijlagen bij het request, in het onderhavige geval niet voldaan wordt aan de voorwaarde van assimilatie. Het geslacht was reeds omstreeks tweehonderd jaar hier te lande gevestigd en de omstandigheid dat de leden van dit geslacht na de vestiging in het koninkrijk honderdvijftig jaar hebben gewacht met het vragen van de inlijving is in dit verband veelzeggend.'¹³¹ De minister reageert hierop met de vraag 'of het nalaten van een poging in de Nederlandse adel te worden ingelijfd, inderdaad als een blijk van onvoldoende assimilatie mag worden uitgelegd. Afgezien daarvan komt het mij voor, dat de huidige verzoeker bezwaarlijk de eventuele non-assimilatie van zijn voorouders kan worden nagehouden.'¹³² Uit het bovenstaande blijkt derhalve dat, hoewel de minister in 1967 reeds van mening was dat de continuïteit van adeldom niet werd verbroken door enkel tijdsverloop, de Hoge Raad van Adel nadien de mening van de minister naast zich heeft neergelegd en pas in 1985 door de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State wordt gecorrigeerd. De criteria voor inlijving ten aanzien van oorspronkelijk Zwitserse adellijke geslachten is rechtens vastgesteld met de uitspraak van de Afdeling van 17 december 1985.¹³³ Inlijving is nochtans alleen mogelijk als het desbetreffende geslacht a) *de jure* tot de adel werd gerekend¹³⁴ of b) een buitenlands diploma had. Dat de aanvrager kon aantonen dat zijn voorvaderen werden aangeduid als 'noble' was niet voldoende. De Afdeling verwierp derhalve het beroep.

De regeling in de Wet op de adeldom betreffende de verlening van adeldom door inlijving is uitvoerig aan bod gekomen bij de parlementaire behandeling. In de memorie van toelichting geeft de minister aan grote terughoudendheid te willen betrachten ten aanzien van het inlijven van geslachten met buitenlandse adeldom en voornamelijk ten aanzien van die landen die thans geen adeldom meer kennen.¹³⁵ Ook de fracties van D66 en PvdA zijn deze mening toegedaan. De CDA-fractie vraagt zich af of het niet curieus is wel personen in te lijven op grond van soms honderden jaren geleden verleende diploma's door buitenlandse vorsten, terwijl door het kabinetsbesluit van 1953 geen Nederlander meer verheven kan worden. De minister geeft aan dat deze vergelijking onjuist is. Inlijving moet niet worden vergeleken met verheffing, maar met erkenning van oude inheemse adel.¹³⁶ Opvallend is het debat over de vraag of Indische adel in aanmerking zou mogen komen voor inlijving. Alle fracties vinden, in tegenstelling tot het kabinet, dat Indische adeldom wel voor inlijving in aanmerking moet komen in verband met de bijzondere historische verhouding tussen beide landen. Minister Dales geeft aan dat zij niet een vergelijkbaar adelsstatuut hebben en personen met Indische adeldom derhalve niet voor inlijving in aanmerking komen. Hieraan zal hier-

¹³¹ Hoge Raad van Adel aan Minister van Binnenlandse Zaken, 7 sept. 1967, HRA, AHRA, kenmerk 95/23.

¹³² Minister van Binnenlandse Zaken aan Hoge Raad van Adel, 18 dec. 1967, HRA, AHRA, kenmerk B67/u2983.

¹³³ ABRvS 17 dec. 1985, nr. RO1.84.2502.

¹³⁴ Dit kan worden aangetoond door bijvoorbeeld het bezit van adellijke rechten en maatschappelijke status.

¹³⁵ *Kamerstukken II 1989/90*, 21 485, nr. 3, p. 3.

¹³⁶ *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 5, p. 9.

onder nog aandacht worden besteed. Voorts geeft zij aan het standpunt van de CDA-fractie te volgen om een verzoek tot inlijving voortaan te beperken door het te combineren met een verzoek tot naturalisatie van het Nederlanderschap. In dat kader wordt in de Wet op de adeldom een overgangsbepaling toegevoegd. Artikel 8 van de Wet op de adeldom vermeldt dat ‘Inlijving in de Nederlandse adel kan plaatsvinden ten aanzien van personen [lees: Nederlanders] wier geslacht behoort tot de wettelijk erkende adel van een staat met een vergelijkbaar adelsstatuut en daartoe een verzoek om inlijving hebben gedaan binnen vijf jaar na de datum van inwerkingtreding van deze wet’. Het vereiste van een vergelijkbaar adelsstatuut in de overgangsbepaling is door de Hoge Raad van Adel dáár niet geadviseerd en ook niet bedoeld, maar werd wel opgenomen.

De wetsbepaling inzake inlijving is thans geregeld in artikel 2, derde lid, van de Wet op de adeldom: ‘Inlijving in de Nederlandse adel kan slechts plaatsvinden ten aanzien van personen wier geslacht behoort tot de wettelijk erkende adel van een staat met een vergelijkbaar adelsstatuut en die het verzoek tot inlijving hebben gedaan a) tezamen met het verzoek tot verlening van het Nederlanderschap; b) tezamen met het afleggen van de verklaring ter verkrijging van het Nederlanderschap door optie; c) tezamen met het bereiken van de meerderjarigheid bij verkrijging van het Nederlanderschap van rechtswege indien de vader van de verzoeker het Nederlanderschap niet van rechtswege heeft verkregen.’

Het restrictieve beleid van de minister is ten aanzien van dit wetsartikel duidelijk merkbaar. In de eerste plaats is inlijving alleen mogelijk voor buitenlanders die het Nederlanderschap aanvragen. Bij het verzoek tot naturalisatie dient tegelijk een verzoek tot inlijving te worden ingediend. Nederlanders met buitenlandse adeldom wor-

Wapentekening Ollongren op het adelsdiploma van Prof. Jhr. Dr. Alexander Ollongren uit 2002 (foto Hoge Raad van Adel, Den Haag)

den uitgesloten. Voorts dient het buitenlandse geslacht te behoren tot een adel die in het land van herkomst wettelijk erkend is. Dit betekent dat *de facto* enkel adellijke geslachten uit Zweden, Denemarken, België en Spanje thans in aanmerking komen voor inlijving. Met betrekking tot de wettelijk erkende adel is de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 17 april 2001 interessant.¹³⁷ Appellant met de Nederlandse nationaliteit verzoekt om inlijving van zijn buitenlandse adeldom. Hij stelt dat hij in wettelijke mannelijke lijn afstamt van een Duits adellijk geslacht, dat in 1749 door Maria Theresia, keizerin van het Heilige Roomse Rijk, in de Boheemse ridderstand is verheven. De rechtbank volgt de minister in de stelling dat het geslacht niet tot de Duitse maar tot de Tsjechische adel behoort. De Republiek Tsjechië moet gezien worden als rechtsopvolger van het oude Koninkrijk Bohemen. Voorts komt de rechtbank tot de conclusie dat Tsjechoslowakije in 1918 de adel bij wet heeft afgeschaft en dat de Republiek Tsjechië thans geen wettelijk erkende adel kent. De Afdeling volgt de uitspraak van de rechtbank en verklaart derhalve het hoger beroep ongegrond.

Ten derde moet het land van herkomst een vergelijkbaar adelsstatuut hebben als Nederland. Tussen de verschillende adelsstatuten mogen geen essentiële verschillen bestaan. Blijkens de memorie van antwoord wordt het adelsstatuut gedefinieerd als ‘het geheel van regels waaronder men adeldom verwerft, doorgeeft (aan zijn nageslacht) en eventueel verliest’.¹³⁸ De PvdA-fractie wenste dat het woord ‘adelsstatuut’ in de wet werd gedefinieerd. De minister vond dit niet noodzakelijk, omdat in de memorie van antwoord het adelsstatuut reeds gedefinieerd was en afzonderlijke definitiebepaling derhalve overbodig was.¹³⁹

Door de overgangsbepaling van artikel 8 van de Wet op de adeldom waarin een overgangstermijn werd vastgesteld, was er een ware hausse ontstaan van verzoeken tot inlijving van geslachten die meenden hun buitenlandse adeldom nog te kunnen omzetten in Nederlandse adeldom. Vanaf 1994 tot heden zijn nog zeventwintig leden van acht geslachten ingelijfd in de Nederlandse adel.¹⁴⁰ Blijkens KB 26 maart 1982, nr. 216, artikel 1, is bij het verlenen van adeldom door middel van inlijving minimaal f 1500,- aan taxa verschuldigd.

Verheffing

Verlening van adeldom door verheffing betekent dat adeldom wordt toegekend aan een persoon die voorheen geen adeldom bezat.¹⁴¹ Met verheffing wordt derhalve nieuwe adel gecreëerd.

Koning Willem I gebruikte de verheffing in eerste instantie als beloning voor aan het land bewezen diensten. Daarnaast verhief hij personen om de ridderschappen te bemannen, die als stem- en kiesgerechtigden zitting hadden in de Provinciale Staten.

¹³⁷ ABRvS 17 april 2001, nr. 200000823/1.

¹³⁸ *Kamerstukken II* 1991/92, 21 485, nr. 5, p. 9.

¹³⁹ *Kamerstukken II* 1991/92, 21 485, nr. 5, p. 11.

¹⁴⁰ Laatstelijk werd bij KB 8 nov. 2002, nr. 99003623, Alexander Ollongren ingelijfd in de Nederlandse adel.

¹⁴¹ In verband met het KB 21 aug. 1815, nr. 97, kan Britse adeldom niet worden ingelijfd in de Nederlandse adel. Het Britse systeem kent namelijk een adelstand, waarbij de *pater familias* als *peer* zitting heeft in het Hogerhuis, en wijkt daarmee af van het Nederlands adelsstatuut. Voorbeelden zijn te noemen van Britse adel die, omdat zij niet konden worden ingelijfd, verheven zijn in de Nederlandse adel.

Als criterium gold dat zij moesten afstammen van een regentengeslacht, waarvan drie generaties als lid zitting hadden in het bestuur van stemhebbende steden. Voorts kwamen in aanmerking katholieke en andere families die niet hoorden tot de publieke kerk, regenten die een positie bekleedden buiten de steden in de tijd van de Republiek en die op eenzelfde leidend niveau waren gekomen als de inheemse of buitenlandse adel. In de loop van de negentiende eeuw werd de lijst van potentiële kandidaten uitgebreid met regentenfamilies die aanvankelijk niet om verheffing hadden gevraagd, maar toch een verzoek indienden. Daarnaast kwamen ook militairen en hoge staatsdienaren in aanmerking. De afkomst is dan niet meer evident, maar het criterium van maatschappelijke en persoonlijke verdiensten wordt ook toegepast. Vanaf 1900 komt er weer een restrictief en formeler adelsbeleid, waarbij voornamelijk regentengeslachten worden verheven. In 1939 vindt de laatste verheffing van een regentengeslacht plaats in de Nederlandse adel, namelijk de familie Van Valkenburg.

In 1939 komt de Hoge Raad van Adel met een nieuwe maatstaf voor verheffing.¹⁴² Het criterium dat de voorvaderen van de requestrant in mannelijke lijn in de negentiende en twintigste eeuw zonder uitzondering hoge ambten moeten hebben bekleed, laat men vallen. Dit zou betekenen dat zijn geslacht meer dan zeven generaties tot het patriciaat moest behoren. De Raad vond dit ondoenlijk. De versoepeling hield in dat voortaan minstens twee generaties in mannelijke lijn vóór 1795 zitting moesten hebben gehad in de regering of vroedschap van een belangrijke stemhebbende stad, terwijl de voorvaderen in mannelijke lijn gedurende de tijd van 1795 tot de invoering van de Grondwet in 1848 hoge ambten moesten hebben bekleed.¹⁴³ Daarnaast moest de

Jhr. Mr. Alexander Frederik Oscar van Sasse van Yssel, voorzitter van de Hoge Raad van Adel (1934-1939), door P. Slager, 1925
(doek; foto Iconografisch Bureau, Den Haag)

¹⁴² HRA, AHRA, notulen Hoge Raad van Adel, d.d. 14 dec. 1939, nr. 30.

¹⁴³ De hoge ambten zijn opgenomen in het preadvies van de Hoge Raad van Adel door Mr. J.A.G. baron de Vos van Steenwijk, d.d. 2 dec. 1937, aangevuld met commentaar van Jhr. Beelaerts van Blokland, d.d. 20 dec. 1937.

requestrant op hetzelfde maatschappelijke peil gebleven zijn als zijn voorvaders. Deze maatstaf wordt met algemene stemmen aangenomen. Hieruit blijkt dat de Hoge Raad van Adel soepeler is geworden ten aanzien van adelsverheffingen.

Op 21 november 1953 komt het kabinet-Drees met een geheim besluit betreffende de verlening van adeldom. Hierin wordt onder meer een verstrekkend besluit genomen ten aanzien van verheffing in de adel. Het kabinet stelt dat na 1848 verheffing in de adel voornamelijk plaatsvond ten aanzien van personen die afstamden van vroegere regentengeslachten. Dit heeft kunnen blijven voortduren, hoofdzakelijk uit overweging dat het niet billijk zou zijn aan personen adeldom te onthouden, die als zij onder vigeur van de Grondwet van 1814-1815 adeldom hadden aangevraagd, deze wel zouden hebben verkregen. Na 1945 heeft geen verheffing meer plaatsgevonden van het patriciaat. Als tegenargument voor handhaving van verheffing in de adel werd door het kabinet gesteld, dat het regent-zijn vaak niet het gevolg was van bekwaamheden, maar van onderlinge afspraken. Daarnaast is het woord 'regentengeslacht' een onbruikbaar criterium geworden. Het kabinet komt derhalve tot de conclusie dat verheffing op grond van afstamming van een regentengeslacht voortaan achterwege dient te blijven.

De Hoge Raad van Adel is, zoals het betaamt, niet op de hoogte gesteld van het geheime besluit van de ministerraad. Dit blijkt nog eens uit een beleidsstuk van de Raad in 1959. De Raad wil de Nederlandse adel een nieuwe impuls geven. Slechts 'verdienste' moet het criterium voor verheffing zijn, niet verwantschap of het louter verkeren in kringen van leidende figuren, zonder zelf zich als een bijzonder goede burger te hebben doen kennen.¹⁴⁴ In beleidsstukken rond die tijd komt wel naar voren dat de drie generaties weer terugkeren, maar dat de grenzen van 1795 en 1848 helemaal worden losgelaten.¹⁴⁵

Tijdens de behandeling van de Wet op de adeldom blijkt dat de minister het standpunt van het kabinet-Drees blijft volgen. Minister Dales geeft in haar memorie van antwoord tevens aan dat zij niets voelt voor verlening van persoonlijke adeldom door verheffing. Deze vorm van verheffing impliceert dat er geenszins sprake is van vererving van adeldom.¹⁴⁶ De adeldom wordt louter ten aanzien van een bepaalde persoon verleend. De beide Kamers waren evenals de minister van mening dat verlening van adeldom door verheffing niet meer past in de huidige maatschappij, daar het geen geschikt middel is voor het uiten van maatschappelijke waardering. Daarvoor is het decoratiestelsel een beter systeem. Een uitzondering op de regel vormen de leden en voormalige leden van het koninklijk huis. Thans kunnen louter deze personen in de Nederlandse adel worden verheven ex artikel 2, tweede lid, van de Wet op de adeldom: 'Verheffing in de adel bij koninklijk besluit kan uitsluitend plaatsvinden ten aanzien van leden van het koninklijk huis.' Ingevolge artikel 13 van de nieuwe Wet lidmaatschap koninklijk huis, is de zinsnede toegevoegd aan artikel 2, tweede lid, van de Wet op de adeldom: '[...] En van voormalige leden daarvan binnen drie maanden na verlies van het lid-

¹⁴⁴ HRA, AHRA, 'De Nederlandse adel', beleidsstuk Hoge Raad van Adel, okt. 1959.

¹⁴⁵ Bruin, 'Notities', 233.

¹⁴⁶ *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 5, p. 2.

maatschap van het koninklijk huis.¹⁴⁷ Blijkens KB 26 maart 1982, nr. 216, artikel 1, is bij het verlenen van adeldom door middel van verheffing minimaal f 3600,- aan taxa verschuldigd.

Adeldom voor 'bastaarden' en geadopteerden

De minister moet 'not amused' zijn geweest toen het kamerlid Van der Burg zijn amendement indiende, inhoudende dat adeldom ook overgaat op buiten huwelijk geboren kinderen.¹⁴⁸ Het amendement nr. 12 hield in dat adeldom niet alleen kon overgaan op 'bastaarden', maar ook door adoptie. Minister Dales schrijft in haar brief van 16 september aan de Tweede Kamer, dat het openen van die mogelijkheid van overdracht van adeldom een ingrijpende verandering zou inhouden van het vigerende adelsrecht en zich slecht verdraagt met de historische legitimatie van het instituut adeldom.¹⁴⁹

In het amendement worden in de eerste plaats kinderen bedoeld die buiten huwelijk zijn geboren en erkend zijn door de adellijke vader. Het vereiste van wettige afstamming (huwelijk van de ouders of bij opvolgend huwelijk gewettigd) komt hiermee te vervallen. In 1985 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State nog beslist dat adeldom niet overgaat op onwettige kinderen.¹⁵⁰ Een ongehuwde adellijke vader wenste dat zijn dochter in het filiatieregister werd bijgeschreven. De Hoge Raad van Adel weigerde dit op grond van SB 13 februari 1815, nr. 60, waarin staat dat voor overgang van adeldom naast afstamming ook wettigheid is vereist. De grieven van de appellants hielden in dat het bestreden besluit in strijd was met artikel 1 van de Grondwet, artikel 26 Internationaal verdrag voor burgerrechten en politieke rechten (IVBPR) en artikel 8 jo. artikel 14 Europees verdrag voor de rechten van de mens (EVRM). Volgens de Afdeling was artikel 1 van de Grondwet, noch artikel 26 IVBPR geschonden, omdat niet is gebleken dat SB 13 februari 1815, nr. 60, artikel 1, betreffende het onderscheid van wettigheid als discriminerend is aan te merken en derhalve ongeoorloofd. Ook is artikel 8 jo. artikel 14 van het EVRM niet geschonden, omdat door het omstreden besluit van de Hoge Raad van Adel geen rechten of vrijheden zijn geschonden die in het verdrag zijn vermeld. Het woord 'wettig' komt ook niet meer voor in het Burgerlijk Wetboek.

Thans wordt gesproken van de 'familierechtelijke betrekking' tussen ouders en kinderen. De wetgever maakt met deze term duidelijk tussen wie een afstammingsband bestaat.¹⁵¹ In tegenstelling tot overgang van adeldom op 'onwettige' kinderen, speelt de juridische vraag of adeldom overgaat bij adoptie al lang een rol, waarbij vroeger geadopteerde kinderen wel de staat van 'wettig' kind van de ouders hadden, al stamden ze niet van beide ouders af. Thans luidt artikel 229, eerste lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek: 'Door adoptie komen de geadopteerde, de adoptiefouder [...] in familierechtelijke betrekking tot elkaar te staan.' Dit impliceert dat afstamming niet meer louter biologische afstamming inhoudt (afstamming louter door geboorte), maar

¹⁴⁷ Wet van 30 mei 2002, *Stb.* 2002, 275, houdende regeling van het lidmaatschap koninklijk huis alsmede daaraan verbonden titels.

¹⁴⁸ *Kamerstukken II* 1992/93, 21 485, nr. 12.

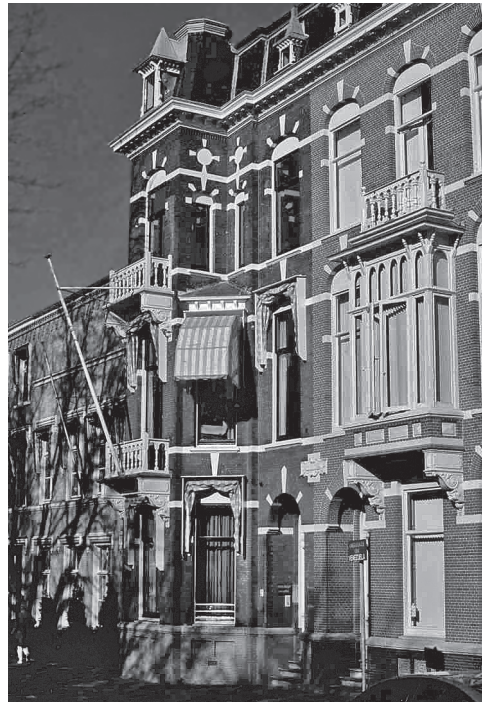
¹⁴⁹ *Kamerstukken II* 1992/93, 21 485, nr. 15, p. 1.

¹⁵⁰ ABRvS 9 sept. 1985, RO1.84.1081.

¹⁵¹ M.J.A. van Mourik en A.J.M. Nuytinck, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht* (Deventer, 1998) 141.

dat de biologische afstammingsband door adoptie wordt afgekapt, waardoor de adoptant een nieuwe afstamming verkrijgt. Adoptie is in die zin een vorm van afstamming.¹⁵² *Mutatis mutandis* kunnen we derhalve stellen, dat thans de adellijke adoptiefvader in familierechtelijke betrekking tot het adoptiefkind komt te staan waardoor het kind een nieuwe afstamming krijgt, in casu de adellijke. Dit impliceert dat, indien Van der Burg zijn amendement nr. 12 in 1994 niet had ingediend, overgang van adeldom betreffende adoptie toch mogelijk was geworden door invoering van het nieuwe afstammingsrecht in 1998.¹⁵³ Door de verandering van het begrip ‘wettig’ in ‘familierechtelijke betrekking’ vindt afstamming niet louter plaats door wettige geboorte maar ook door adoptie. Vóór de indiening van het amendement Van der Burg was het voor de Hoge Raad van Adel klip en klaar: kinderen die door adellijke ouders worden geadopteerd, verkrijgen geen adeldom.

Als voorbeeld kan een zaak dienen waarin een familie¹⁵⁴ tevergeefs verzocht haar twee geadopteerde kinderen in het filiatierregister te laten inschrijven.¹⁵⁵ De familie beriep zich op het toenmalige artikel 229, eerste lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek, waarin stond dat door adoptie de geadopteerde de staat van wettig kind van de adoptiefouders kreeg. De Hoge Raad van Adel beriep zich erop dat adeldom niet

Nassaulaan 2b in Den Haag, sinds 1997 de locatie van de Hoge Raad van Adel (foto: Hoge Raad van Adel, Den Haag)

¹⁵² Van Mourik en Nuytinck, *Personen- en familierecht*, 163.

¹⁵³ Wet van 24 dec. 1997, *Stb.* 1997, 772 en wet van 24 dec. 1997, *Stb.* 1997, 773, tot herziening van het afstammingsrecht alsmede van de regeling van adoptie.

¹⁵⁴ KB 9 aug. 1975, nr. 31; advies RvS 8 juli 1975, nr. 124.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

wordt geregeld in het Burgerlijk Wetboek, maar door het SB 13 februari 1815, nr. 60, waarin de afzonderlijke vereisten van zowel afstamming als wettigheid voor overgang van adeldom worden gesteld. Daarnaast voerde de Raad aan dat krachtens het oude artikel 228, onderdeel *b*, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek adoptie van eigen afstammelingen niet mogelijk is en dat bij de totstandkoming van de Adoptiewet van 1956 is besproken dat door adoptie geen adeldom wordt verworven.¹⁵⁶ Mede gelet op SB 24 juni 1814, nr. 10, mag ervan worden uitgegaan dat bij totstandkoming van SB 13 februari 1815, nr. 60, alleen afstamming bedoeld is door geboorte. Voorts blijkt uit de wetsgeschiedenis niet dat de wetgever heeft bedoeld de cumulatieve vereisten van afstamming en wettigheid anderszins te wijzigen. De Raad van State en de regering volgen daarmee de lijn van de Hoge Raad van Adel. Een ander voorbeeld is de zaak waarin staande het huwelijk van appellante een kind is geboren.¹⁵⁷ Dit kind is echter niet verwekt door de echtgenoot van appellante, maar (met instemming van de echtgenoot) door een jonkheer. Deze huwt appellante en zij adopteren het kind. De Hoge Raad van Adel weigert het kind in het filiatierregister bij te schrijven, omdat het kind niet geboren is als wettige afstamming van de jonkheer. Door adoptie is het kind wel wettig kind geworden, maar niet is voldaan aan het vereiste van wettige afstamming. De verweerder acht biologische afstamming daarbij niet van belang. Als eis moet worden gesteld dat het kind staande het huwelijk van de vader is geboren. De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State is ondermeer van mening dat noch uit de geschiedenis van de totstandkoming van de Adoptiewet van 1956, houdende invoering van de mogelijkheid van adoptie in het Nederlandse recht, noch uit de herziening van de wet in 1979, inhoudende de introductie van de mogelijkheid van adoptie van eigen kinderen, is af te leiden dat de wetgever heeft bedoeld om voor de overgang van adeldom, zoals bedoeld uit het SB 13 februari 1815, nr. 60, wijzigingen aan te brengen in het bestaan van de dubbele vereisten van wettigheid en afstamming. Dat de adoptiefvader tevens biologische vader is doet niet ter zake. De Raad van State verwerpt het beroep. Vermeldenswaardig is de overweging van de Afdeling dat de omstandigheid dat er binnen één gezin kinderen kunnen zijn die wel en kinderen die geen recht kunnen doen gelden op hun adellijk distinctief, niet valt aan te merken als een ongeoorloofd onderscheid in de zin van artikel 1 van de Grondwet en artikel 26 van het IVBPR.

Van Sandick geeft in 1976 enkele argumenten waarom adeldom bij adoptie wel zou moeten overgaan.¹⁵⁸ Op de eerste plaats staat in geen enkele regeling dat er afstamming door geboorte moet zijn. Daarnaast wordt door adoptie het geadopteerde kind volkomen gelijkgesteld aan een wettig kind; als er wel een onderscheid wordt gemaakt is er geen eenheid in het gezin. De adoptiefkinderen zullen worden gezien als 'bastaardkinderen' en gelijkgesteld met onwettige kinderen. Heel vreemd is het geval dat wettige en gewettigde kinderen, die niet genetisch afstammen van de vader, wel adeldom verkrijgen.

¹⁵⁶ F.W.B. baron van Lynden, 'Enkele notities over het adelsrecht en het adelsbeleid in de periode Van Valkenburg', in: *Liber amicorum Jbr. Mr. C.C. van Valkenburg* ('s-Gravenhage, 1985) 202.

¹⁵⁷ ABRvS 3 juni 1990, RO1.87.3997.

¹⁵⁸ J.C. van Sandick, m.m.v. Th. van Sasse van Ysselt, 'Adoptie en adeldom', *Het personeel statuut*, XXX (1976) 38.

Het amendement-Van der Burg was eigenlijk al te verwachten. In de memorie van antwoord blijkt dat de CDA-fractie voor de rechten van natuurlijke en adoptiefkinderen wilde opkomen en zij meende dat adeldom gezien diende te worden als een erfelijke onderscheiding die op alle kinderen zonder onderscheid diende over te gaan.¹⁵⁹ De PvdA-fractie vraagt op haar beurt wat de verhouding is tussen adelsrecht en het burgerlijk recht, met name ten aanzien van de toetsing van het adelsrecht aan het adoptierecht.¹⁶⁰ De minister geeft aan dat met betrekking tot dit vraagstuk het adelsrecht gezien moet worden als een *lex specialis*, die zijn gelding behoudt ten opzichte van de latere adoptieregelingen.¹⁶¹

Het amendement Van der Burg wordt aangenomen, omdat 'het wenselijk is dat de ontwikkelingen in het Nederlandse personen- en familierecht ook van toepassing zijn op de natuurlijke en adoptiefkinderen van personen die tot de Nederlandse adel behoren, en dat zij daarmee niet langer een uitzondering vormen in de Nederlandse rechtsorde'.¹⁶² De Kamer laat de uitspraken van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State uit 1983 en 1990 links liggen, waarin de Afdeling nog tot de conclusie kwam dat het geldend adelsrecht ten aanzien van de geadopteerde en natuurlijke kinderen niet in strijd werd geacht met artikel 1 van de Grondwet, artikel 26 IVBPR en artikel 14 EVRM.¹⁶³ In het gezin moet eenheid bestaan.¹⁶⁴ Thans luidt artikel 3 van de Wet op de adeldom: 'Adeldom gaat ook volgens de bestaande regelingen met betrekking tot adeldom over op buiten het huwelijk geboren kinderen.' Vermeld dient te worden dat deze regeling *ex nunc*-werking heeft. Het artikel geldt dus alleen voor kinderen die geboren worden na inwerkingtreding van deze wet.¹⁶⁵ Nochtans moet er in dezen wel een kanttekening worden geplaatst. Indien aan iemand adeldom is verleend, gaat de adeldom van rechtswege over op de kinderen. Dit geldt nu dus ook voor geadopteerde kinderen. Nu heeft adoptie gevolgen vanaf de dag, waarop de uitspraak in kracht van gewijsde is gegaan ex artikel 230, eerste lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek. Dit wil echter niet zeggen dat dit een rechtsfeit is dat blijvend is, omdat krachtens artikel 231, eerste en tweede lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek een adoptie kan worden herroepen 'op verzoek, niet eerder dan twee jaren en niet later dan vijf jaren na de dag, waarop de geadopteerde meerderjarig is geworden'. Dit zou betekenen dat indien een adoptiefkind dat door adoptie adeldom heeft verworven en besluit zijn adoptie te herroepen, hij ook weer afstand zou moeten doen van zijn van rechtswege verkregen adeldom. Dit is in strijd met het blijvende karakter van adeldom. Stel nu dat een adellijke vader een kind adopteert voor 1994. Omdat de Wet op de adeldom *ex nunc*-werking heeft, gaat adeldom niet over. Nu wordt het adoptiefkind na 1994 meerderjarig en besluit definitief de adoptie niet te herroepen en de achternaam van de adoptievader te houden. Is het mogelijk dat die datum ook als een soort geboortedatum kan worden gezien? De nieuwe 'geboorte' valt na 1994 en

¹⁵⁹ Kamerstukken II 1991/92, 21 485, nr. 7, p. 2.

¹⁶⁰ Kamerstukken II 1991/92, 21 485, nr. 5, p. 5.

¹⁶¹ Kamerstukken II 1954/55, 3530, nr. 5, p. 7-8.

¹⁶² Kamerstukken II 1992/93, 21 485, nr. 12, toelichting.

¹⁶³ Handelingen II 1992/93, nr. 93, p. 6879.

¹⁶⁴ Handelingen II 1992/93, nr. 93, p. 6883.

¹⁶⁵ Handelingen I 1993/94, nr. 30, p. 1671.

derhalve zou adeldom wel kunnen overgaan. De arrondissementsrechtbank Middelburg deelt deze mening niet: ‘Vast staat dat artikel 3 van de Wet op de adeldom mede ziet op adoptiefkinderen. De wet kent geen uitdrukkelijke overgangsbepalingen. De rechtbank is daarom van oordeel dat moet worden uitgegaan van onmiddellijke werking van de wet.’¹⁶⁶

Met de toevoeging van het amendement-Van der Burg heeft het gelijkheidsbeginsel gezegevierd.¹⁶⁷ Was het echter wel verstandig zulk een amendement aan te nemen? Had de minister het wetsvoorstel niet beter kunnen intrekken? De gevolgen zullen zichtbaar worden in ‘Adeldom en naamrecht’.

‘Noblesse oblige’ niet meer verplicht

Op 14 september 1993 dienen de kamerleden Van der Burg en Jurgens een amendement in, luidende: ‘Adeldom wordt vermeld op officiële documenten waar dit vereist is, tenzij de betrokken persoon verzoekt, de vermelding achterwege te laten of te verwijderen.’ Dit amendement biedt de mogelijkheid om van de algemene regel, die vermelding verplicht, in voorkomende gevallen af te wijken.¹⁶⁸ In de toelichting op het amendement nr. 13 geeft Van der Burg aan dat een adellijk persoon thans in het maatschappelijk verkeer er de voorkeur aan kan geven de titel of het predikaat niet te gebruiken. Het is wenselijk dat het distinctief op officiële documenten als identiteitskaart of paspoort op verzoek van de adellijke persoon achterwege gelaten kan worden. Het is de bedoeling dat het adellijk distinctief in de gemeentelijke basisadministratie op dringend verzoek wordt weggelaten, zonder dat de geboorteakte van de betrokkene, die bepalend is voor zijn naam en adeldom, wordt gewijzigd. In het maatschappelijk verkeer kan het voorkomen dat het dragen van een titel als een extra last wordt ervaren. Indien een baron wordt aangehouden door de politie wegens overmatig drankgebruik, kan het voorkomen dat de desbetreffende politiebeambte hem nog eens extra op zijn titel en het daarmee samenvallende *noblesse oblige* aanspreekt.

De minister vindt dat er belangrijke administratieve en juridische gevolgen aan het onderhavige amendement kleven en besluit dit amendement af te raden.¹⁶⁹ Het begrip ‘officieel document’ is naar haar mening te ruim. Het amendement maakt bijvoorbeeld niet duidelijk of het de betrokkenen de bevoegdheid geeft met één verzoek te volstaan dat voor de gehele overheid uitwerking zou moeten hebben. Moeten met één verzoek alle schriftelijke stukken veranderd worden, of moet per geval het verzoek

¹⁶⁶ G.-R. de Groot, ‘Adelsrecht op de drempel van de 21ste eeuw. Een drama in bedrijven; een korte beschrijving van de achtereenvolgende tonelen’, *De Nederlandsche leeuw*, CXVIII (2001) k. 506.

¹⁶⁷ Nederland is niet het eerste land waar adeldom overgaat via adoptie. In België gaat de adellijke staat en titel over op de adoptant in geval van een volle adoptie door een echtpaar, waarvan ten minste de man tot de adel behoort. Naar Belgisch recht dient de adoptie te worden gekwalificeerd als een volle adoptie (niet als een ‘gewone’ adoptie) en dient ook aan de bijkomende adelsrechtelijke voorwaarden te zijn voldaan. Zie P. De Win, ‘Overgang van adeldom en adellijke titels volgens het vigerend adelsrecht in België’, in: *Het adelsrecht en de Raad van Adel (1844-1994)* (Brussel, 1994) 101-102. In Duitsland, Finland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Italië, Oostenrijk, het Vaticaan, Portugal, Rusland, Zweden, Zwitserland en Spanje wordt door adoptie de adeldom niet overgedragen. Zie E.H. von Brunner, ‘Die Übertragung des Familiennamens nach zivil- und adelsrechtlichen Kriterien’, in: S. Freiherr von Elverfeldt-Ulm, ed., *Adelsrecht. Entstehung-Struktur-Bedeutung in der Moderne des historischen Adels und seiner Nachkommen* (Limburg an der Lahn, 2001) 174-202.

¹⁶⁸ KB 26 jan. 1822, nr. 1.

¹⁶⁹ *Kamerstukken II 1992/93*, 21 485, nr. 15, p. 2-3

tot verwijdering worden ingediend? Daarnaast geeft de minister aan dat volgens de Paspoortwet alleen voornamen en geslachtsnaam worden genoemd, maar dat vermelding van een adellijk distinctief op verzoek kan worden toegevoegd. Dit geldt ook voor het rijbewijs. De minister gaat zelfs zo ver dat zij veronderstelt dat een adellijk persoon die op officiële documenten geen adellijk distinctief wenst te voeren, impliciet ook geen prijs meer stelt op het bezit van adeldom. Het amendement wordt desalniettemin aangenomen en is thans opgenomen in artikel 5 van de Wet op de adeldom.

Adeldom en naamrecht

Het nieuwe naamrecht

In 1998 vindt een ingrijpende wetwijziging plaats in het Burgerlijk Wetboek ten aanzien van het naamrecht.¹⁷⁰ Dit kwam onder meer door een uitspraak van de Hoge Raad der Nederlanden, die constateerde dat de Nederlandse wetgeving in strijd was met het gelijkheidsbeginsel van artikel 26 van het IVBPR, omdat juridische ouders geen keuze hadden om zelf te bepalen of ze de geslachtsnaam van de vader of van de moeder aan hun kind wilden geven.¹⁷¹ Het wetsvoorstel wordt eind 1991 bij de Tweede Kamer ingediend.¹⁷² De uitgangspunten van het wetsvoorstel zijn: a) de realisering van een gelijkheid tussen mannen en vrouwen, b) het bieden van meer keuzevrijheid, c) het rekening houden met de eenheid van het gezin en d) het rekening houden met de belangen van het maatschappelijk verkeer en die van een goed functionerende overheidsadministratie.¹⁷³ Krachtens het huidige artikel 5, vierde lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek verklaren beide ouders gezamenlijk vóór of ter gelegenheid van de aangifte van de geboorte, indien een kind door geboorte in familierechtelijke betrekking tot beide ouders komt te staan, welke van hun beide geslachtsnamen het kind zal hebben. Er zijn echter twee uitzonderingen op de regel. In de eerste plaats zal bij uitblijven van de gemeenschappelijke keuze het kind dat geboren is binnen het huwelijk, de geslachtsnaam van de vader krijgen en ten tweede krijgen kinderen buiten het huwelijk geboren de geslachtsnaam van de moeder, tenzij bij akte van erkenning voor de geslachtsnaam van de vader is gekozen op grond van artikel 5, eerste en tweede lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek.¹⁷⁴

Is een geslachtsnaam nu van zulk een evident belang dat hier een parlementaire behandeling voor nodig is? In het rapport 'De gekozen achternaam', in opdracht gemaakt door het Ministerie van Justitie, wordt de precieze betekenis en de waarde van een geslachtsnaam duidelijk. De geslachtsnaam blijkt voor mensen een tweeledige betekenis te hebben.¹⁷⁵ De naam geeft enerzijds saamhorigheid aan. De mens heeft de

¹⁷⁰ Wet van 10 april 1997, *Stb.* 1997, 161, tot wijziging van de artikelen 5 en 9 van Boek I van het Burgerlijk Wetboek en in verband daarmee van enige andere artikelen van dit Wetboek.

¹⁷¹ HR 23 sept. 1988, *NJ* 1989, 740, m.nt. EAA en EAAL.

¹⁷² *Kamerstukken II* 1991/92, 22 408, nrs. 1-2.

¹⁷³ *Kamerstukken II* 1991/92, 22 408, nr. 3.

¹⁷⁴ *Kamerstukken II* 1995/96, 22 408, nr. 16.

¹⁷⁵ A. Klijn en G. Beijers, *De gekozen achternaam. Betekenis van de wijziging van artikel 5 van het Burgerlijk Wetboek* ('s-Gravenhage, 2002) 27.

behoefte via de naam de relatie tussen zichzelf en dragers van dezelfde naam publiekelijk tot uiting te brengen. Anderzijds is er sprake van individualiteit. De naam is een symbool van de eigen identiteit. De naamdrager wil zich onderscheiden en zijn eigenstandigheid in het sociale verkeer benadrukken. Uit het rapport blijkt dat ‘traditioneel’ denkenden de voorkeur geven aan de saamhorigheid en derhalve naar buiten wensen te treden met één geslachtsnaam, in tegenstelling tot ‘modern’ denkenden, die vaker kiezen voor het behouden van de eigen geslachtsnaam.

Verhouding van naamrecht tot adeldom

Het nieuwe naamrecht werkt ook door in het adelsrecht. De keuzevrijheid van de vader en de moeder blijft gewaarborgd, ook als de man van adel is, ‘terwijl tevens een ongewenste samenloop van adellijke titels en namen wordt voorkomen doordat bij keuze van de naam van de moeder (ongeacht of deze van adel is), de adellijke titel van de vader niet meer op de kinderen overgaat’.¹⁷⁶ Deze rechtsregel is thans vastgelegd in artikel 5, elfde lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek: ‘Indien op grond van het tweede tot en met negende lid een kind, wiens vader van adel is, niet zijn geslachtsnaam verkrijgt, gaat de adeldom niet over op dat kind.’ Deze consequentie lijkt mij alleszins te billijken. Indien een adellijke vader en een niet-adellijke moeder beslissen hun kind de achternaam van de vrouw te geven, gaat de adellijke titel niet mee over. Het is het een of het ander.

De vraag die kan worden gesteld is of in het licht van het onderhavige artikel adeldom samenhangt met de geslachtsnaam. Volgens het afstammingsrecht bezit het kind adeldom, maar door louter de niet-adellijke geslachtsnaam van de moeder aan het kind te geven en niet de adellijke geslachtsnaam van de vader vervalt het recht op de adeldom. Over deze materie is veel gedebatteerd: is het adellijk distinctief een onderdeel van de geslachtsnaam of vormt het een apart onderdeel? Krachtens KB 26 januari 1815, nr. 1, dient het adellijk distinctief gezien te worden als een ‘vererend accessorium’ van de geslachtsnaam, omdat de Hoge Raad van Adel naast de geslachtsnaam ook apart het adellijk distinctief dient te vermelden.¹⁷⁷ Dit impliceert dat de titel geen onverbrekelijk onderdeel is van de geslachtsnaam.¹⁷⁸ Het adellijk distinctief laat toe om degene die ermee is bekleed, te situeren in de adellijke hiërarchie en het draagt bij tot de identificatie van de betrokken persoon, waarmee de titel wordt beschouwd als element van de staat van de persoon.¹⁷⁹ Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens komt op 18 mei 1999 met een uitspraak betreffende de overgang van adeldom in vrouwelijke lijn.¹⁸⁰ De uitspraak is niet relevant voor dit onderwerp, maar het Hof geeft in een van zijn rechtsoverwegingen aan: ‘Under the relevant provisions of Dutch law governing names, noble titles and predicates form a part of a noble person’s name.’ Concluderend kan worden gesteld dat het adellijk distinctief en de geslachtsnaam een onlosmakelijk geheel vormen. De uitspraak van het Hof geeft hiermee een uitleg die thans geldt voor Duitsland. In Duitsland is adeldom in 1919 met invoering van de

¹⁷⁶ *Kamerstukken II 1995/96*, 22 408, nr. 11, p. 5.

¹⁷⁷ Van Meeuwen, ‘Een en ander’, 85.

¹⁷⁸ E. Loeb, ‘De relatie tussen het naamrecht en het adelsrecht’, *De Nederlandsche leeuw*, CIX (1992) k. 255.

¹⁷⁹ M. van Damme, *Adel. Algemene practische rechtsverzameling* (Gent-Leuven, 1982) 32.

¹⁸⁰ EHRM 18 mei 1999, nr. 45908/99.

Weimarer Verfassung afgeschaft. ¹⁸¹ De adellijke titels zijn wel blijven bestaan, maar zij vormen louter een *Namensbestandteil*. Dit betekent dat de titel een onlosmakelijk deel van de naam vormt, dat echter wel mee verandert met het geslacht van de persoon. ¹⁸² De uitspraak van het Hof, die normaliter rechtstreeks doorwerkt in de nationale rechtsorde, moet in dit kader niet als zodanig worden beschouwd. De overweging waarin het Hof de titel als naamsonderdeel ziet, is geen interpretatie van wat rechtens wordt beoordeeld, doch een ongefundeerde en foutieve vaststelling hoe het Nederlands recht op dat punt werkt. Het Hof geeft geen blijk van een juiste vaststelling van zaken, omdat het niet precies op de hoogte van het vigerend adelsrecht is. Uit het arrest blijkt niet dat het Hof rechtens heeft uitgesproken, dat het adellijk distinctief een onderdeel vormt van de geslachtsnaam. Formeel bestaat er in het adelsrecht geen relatie tussen adeldom en de geslachtsnaam. ¹⁸³

Nu is vastgesteld dat de titel geen onderdeel is van de geslachtsnaam maar een ‘vererend accessorium’ ligt er een vraag in het verlengde van deze materie. Nemen we de hypothese dat uit het huwelijk van een adellijke vader ‘graaf X tot Y’ en een niet-adellijke moeder ‘Z’ een kind wordt geboren dat de geslachtsnaam van de vader krijgt. Het huwelijk wordt ontbonden door echtscheiding en de moeder krijgt het gezag over het kind en verandert de geslachtsnaam van het kind ‘X tot Y’ in haar eigen geslachtsnaam ‘Z’ of de geslachtsnaam van de eventuele stiefvader. Theoretisch zou het kind nu ‘graaf Z’ zijn geweest, ware het niet dat artikel 5, elfde lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek van overeenkomstige toepassing is. Hieruit kan weer worden geconcludeerd dat de titel en geslachtsnaam wel bij elkaar horen. Een ander argument is te vinden in de mutaties van het filiatierregister van de Hoge Raad van Adel. Stel dat het kind bijvoorbeeld op grond van artikel 5, vijfde lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek zijn geslachtsnaam terugverandert in ‘X tot Y’, dan herleeft de adeldom weer (de adeldom heeft ‘gesluimerd’), wordt het kind weer vermeld in het filiatierregister en mag het zich weer ‘graaf X tot Y’ noemen. Naamswijziging brengt geen wijziging in adeldom, adeldom gaat er niet door verloren en wordt er niet door verkregen. ¹⁸⁴ Alles in ogenschouw genomen moet worden gesteld dat de titel en het predikaat geen onderdeel zijn van de geslachtsnaam, maar dat adeldom meegaat met de geslachtsnaam. ¹⁸⁵ Indien de geslachtsnaam niet wordt doorgegeven, wordt de adeldom evenmin doorgegeven. Voorts vermeld ik volledigheidshalve dat bij KB 6 oktober 1997, nr. 463, artikel 2, derde lid, is bepaald, dat toevoeging van een naam aan de geslachtsnaam niet mogelijk is, indien de verzoeker van adel is of de drager van de naam waarvan de toevoeging wordt verzocht, tot een adellijk geslacht behoort. Reden hiervoor is dat in de praktijk vaak een verband wordt gelegd tussen bepaalde geslachtsnamen en een adellijk distinctief. ¹⁸⁶

¹⁸¹ ‘Öffentlich-rechtliche Vorrechte oder Nachteile der Geburt oder des Standes sind aufzuheben. Adelsbezeichnungen gelten nur als Teil des Namens und dürfen nicht verliehen werden’, ex art. 109 Weimarer Verfassung.

¹⁸² S. Freiherr von Elverfeldt-Ulm, ‘Adelsrecht im deutschsprachigen Raum’, in: *idem*, ed., *Adelsrecht*, 13.

¹⁸³ *Kamerstukken II* 1991/92, 21 485, nr. 5, p. 5.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ J.N.E. Plasschaert, *Afstamming en naam* (’s-Gravenhage, 1999) 99.

¹⁸⁶ KB 6 okt. 1997, nr. 463, p. 8.

Vererving van adeldom in vrouwelijke lijn

In de vorige paragrafen is de wijziging in het naamrecht besproken. Ook mensen van adel kunnen kiezen of ze de geslachtsnaam van de vader of van de moeder aan het kind geven. Tot nu toe was het uitgangspunt dat de man adeldom bezat en de vrouw niet. Stel dat nu het omgekeerde het geval zou zijn: de vrouw is van adel en de man niet. Ingevolge het vigerende adelsrecht vererft adeldom thans in mannelijke lijn. Stel dat vader 'A' en moeder 'barones B van C' besluiten hun kind de geslachtsnaam van de moeder te geven. Het kind heet dan 'B van C' zonder het adellijk distinctief, want adeldom gaat niet over in vrouwelijke lijn. Is het niet vreemd dat hoewel adeldom meegaat met de geslachtsnaam, de adeldom toch niet mee overgaat op afstammelingen louter en alleen omdat de adellijke ouder een andere sekse heeft?

Voorts is hiervoor vastgesteld dat thans de adeldom ook overgaat op buiten het huwelijk geboren kinderen krachtens artikel 3 van de Wet op de adeldom (1994). Voordat deze regeling werd vastgesteld, ging het adelsrecht ervan uit dat overdracht van adeldom louter door wettige afstamming kon plaatsvinden, in casu door geboorte (bloedband) staande het huwelijk. In het licht van het uitgangspunt adeldom te zien als een historisch instituut en gelet op het oude adelsrecht is het merkwaardig dat adoptiefkinderen wel adeldom van de adellijke adoptievader verwerven, terwijl kinderen die wel een adellijke bloedband hebben (een *conditio sine qua non* voor vererving van adeldom naar oud adelsrecht), doch van de moeder en niet van de vader, juist geen adeldom verwerven.

Deze materie is uitvoerig aan de orde geweest bij de parlementaire behandeling van het wetsontwerp betreffende de Wet op de adeldom. Minister Dales geeft in haar memorie van antwoord als uitgangspunt aan dat binnen het adelsrecht regels bestaan die de wijze van overgang van adeldom nader bepalen. Op grond van deze regels zijn adelsdiploma's verleend waarin de wijze van overgang verder is aangegeven. De algemene regel daarbij is dat de adeldom overgaat volgens de criteria van wettigheid en afstamming, terwijl tevens vaststaat dat de adeldom uitsluitend overgaat via mannelijke nakomelingen die aan deze criteria voldoen.¹⁸⁷ De D66-fractie vindt het uiterst dubieus dat de wenselijkheid om de bestaande combinatie tussen de adellijke titel en de geslachtsnaam te handhaven, voldoende rechtvaardigingsgrond is om af te wijken van het zwaarwegende belang van gelijke behandeling van mannen en vrouwen.¹⁸⁸ Het kamerlid Scheltema-de Nie heeft zelfs een amendement (nr. 10) ingediend, luidende: 'Adeldom gaat op gelijke wijze over via de mannelijke en vrouwelijke lijn.'¹⁸⁹ De D66-fractie is de mening toegedaan dat vererving louter in mannelijke lijn in strijd is met het gelijkheidsbeginsel van artikel 1 van de Grondwet, nu er geen ander argument is dan het historische om vrouwen anders te behandelen als mannen.¹⁹⁰ Zij ziet de oplossing in de mogelijkheid van vererving van adeldom in vrouwelijke lijn of, zoals in Duitsland, de koppeling aan de geslachtsnaam. De VVD-fractie ziet de overerving van adeldom louter in mannelijke lijn als een ongelijkheid, maar niet als een onge-

¹⁸⁷ *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 5, p. 4.

¹⁸⁸ *Kamerstukken II 1991/92*, 21 485, nr. 7, p. 5.

¹⁸⁹ *Kamerstukken II 1992/93*, 21 485, nr. 10.

¹⁹⁰ *Handelingen II 1992/93*, nr. 93, p. 6871.

rechtvaardigd onderscheid.¹⁹¹ De CDA-fractie komt met een opmerkelijke inbreng: ‘een meerderheid van de Eerste Kamer en ook de regering verzetten zich niet tegen de conclusie, dat de huidige, bestaande regeling vererving in de vrouwelijke lijn toelaat, dat uitsluitend een bepaalde interpretatie aan de tekst is gegeven en dat ook andere interpretaties in het licht van de veranderde maatschappelijke omstandigheden mogelijk zijn.’¹⁹² Het onderhavige amendement is niet door de Kamer gekomen.

De Hoge Raad van Adel, augustus 1996. Zittend, van links naar rechts: Mr. J.P. Eschauzier (lid 1991-heden), Jhr. Mr. C.L. Reigersman (lid 1986-2001), Drs. C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oije (lid 1984-1991, voorzitter 1991-heden), C.W.J. baron de Weichs de Wenne (lid 1987-2005), Jkvr. M. van den Brandeler (lid 1992-heden). Staand, van links naar rechts: G.P. Nijkamp (eerste medewerker 1979-heden), P. Husen (tweede medewerker 1987-2001), Mr. O. Schutte (secretaris 1968-2003) (foto Hoge Raad van Adel, Den Haag)

Na inwerkingtreding van de Wet op de adeldom buigt de Afdeling bestuursrecht-spraak van de Raad van State zich over deze materie.¹⁹³ Het betreft hier een zaak waarin na de echtscheiding van de ouders de appellant bij naamswijziging de adellijke geslachtsnaam van zijn moeder heeft aangenomen. Hij verzoekt om inschrijving in het filiatierregister, maar de minister honoreert zijn verzoek niet en het geschil eindigt bij de Afdeling. De appellant stelt dat adeldom uitsluitend dient te worden getoetst aan naam en geslacht en voorts dat het Nederlandse adelsrecht geen uitdrukkelijke bepaling kent op grond waarvan overgang van adeldom via de vrouwelijke lijn is uit-

¹⁹¹ *Handelingen II* 1992/93, nr. 93, p. 6879.

¹⁹² *Handelingen I* 1993/94, nr. 32, p. 1732.

¹⁹³ ABRvS 21 febr. 1995, nr. Ro1.92.559.

gesloten. Aangezien hij is geboren uit een adellijke moeder en thans ook dezelfde geslachtsnaam als de moeder draagt, dient daarom aan zijn verzoek tot inschrijving in het filiatierregister te worden voldaan. Daarom is het bestreden besluit van de minister in strijd met het gelijkheidsbeginsel van artikel 1 van de Grondwet, dan wel met het non-discriminatiebeginsel van artikel 26 van het IVBPR en artikel 8 jo. 13 van het EVRM. De minister brengt onder meer naar voren dat er geen schending is van het gelijkheidsbeginsel, omdat adeldom een historisch instituut is, dat volgens de uitdrukkelijke bedoeling van de wetgever van destijds, alleen via de mannelijke lijn kan worden verworven. Evenmin is er sprake van ongerechtvaardigd onderscheid tussen man en vrouw, dan wel tussen afstammelingen in de mannelijke en vrouwelijke lijn, omdat geen rechten en vrijheden verbonden zijn aan de adelsgunst. De Afdeling volgt de redenering van de minister. Daarnaast geeft de Afdeling aan dat de wetgever nog steeds die mening is toegedaan, omdat uit de memorie van toelichting bij het wetsontwerp van de Wet op de adeldom blijkt dat adeldom gezien moet worden als een historisch instituut. Nu ook het amendement nr. 10 van Scheltema-de Nie niet is aangenomen, wordt dit standpunt alleen maar bevestigd. Voorts zijn aan de inschrijving in het filiatierregister geen rechten verbonden. De weigering van de inschrijving kan daarom niet als een inmenging door de overheid in het privé-leven worden aangemerkt. Van schending van artikel 14 van het EVRM, artikel 1 van de Grondwet en artikel 26 van het IVBPR is evenmin sprake, omdat voor het handhaven van vererving van adeldom louter in mannelijke lijn een objectieve en redelijke grond bestaat, nu het gaat om een historisch instituut dat zijn bestaansrecht alleen kan ontlenen aan het historische karakter. De Afdeling overweegt mede dat de bepaling, inhoudende de onmogelijkheid van vererving van adeldom in vrouwelijke lijn, geldt voor zowel mannen als vrouwen.

Vanaf 1996 begint het weer ‘adellijk’ te broeien. De Minister van Binnenlandse Zaken komt met een brief, waarin de uitslag staat van het juridisch onderzoek met betrekking tot overerfbaarheid van adellijke titels.¹⁹⁴ Hij concludeert in de brief dat vererving van adeldom louter in mannelijke lijn door aanneming van de Wet op de adeldom en voornoemde uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State er blijk van geeft dat de regels omtrent overerving niet in strijd zijn met de Grondwet en de verdragen. Tevens wordt het stokpaardje ‘historisch instituut’ weer van stal gehaald. Scheltema-de Nie merkt op dat adeldom thans ook overgaat op kinderen geboren buiten het huwelijk, krachtens artikel 3 van de Wet op de adeldom, en dat daardoor definitief wordt gebroken met de gewoonterechtelijke ontwikkelingen sedert 1815.¹⁹⁵ Het historisch karakter van het instituut is geen rechtvaardiging voor de ongelijke behandeling van mannen en vrouwen. Ook het kamerlid Van der Burg van de PvdA-fractie vindt dat de argumenten van de minister niet opwegen tegen het fundamentele beginsel van gelijkheid van mannen en vrouwen, zoals dit tot uitdrukking komt in de nieuwe ontwikkelingen als binnen het naamrecht.¹⁹⁶ Voorts merkt zij op dat het KB 30 september 1815, inhoudende ‘afstammelingen van zijn geslacht’, sekse-

¹⁹⁴ *Kamerstukken II 1996/97*, 25 039, nr. 1.

¹⁹⁵ *Kamerstukken II 1996/97*, 25 039, nr. 3, p. 1.

¹⁹⁶ *Kamerstukken II 1996/97*, 25 039, nr. 3, p. 2.

neutraal is omschreven en er een mannelijke interpretatie aan wordt gegeven. Ook geeft zij aan dat juridisch gezien de Wet op de adeldom niet in strijd is met het gelijkheidsbeginsel, omdat de wet geheel sekseneutraal is geschreven, in tegenstelling tot het weigeren van inschrijving van personen met louter een adellijke moeder. De interpretatie van de wet is derhalve in strijd met het gelijkheidsbeginsel.¹⁹⁷ De minister verwijst nog naar het NJCM-bulletin van 21 juli 1996, waarin werd gesteld dat een adellijke titel geen recht is in de zin van het EVRM en dat er dus geen uitspraak kan worden gedaan door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens. In 1999 zal blijken dat de minister inderdaad gelijk heeft.¹⁹⁸ Het kabinet geeft voorts nog een tegenstrijdigheid aan. Door een beroep te doen op rechtsgelijkheid tussen mannen en vrouwen in het adelsrecht, vindt een uitbreiding plaats van een groep van personen voor wie louter op grond van vererving een bepaalde maatschappelijke status wordt gecreëerd die ook weer door sommigen gezien kan worden als een vorm van ongelijkheid.¹⁹⁹

Niet alleen het parlement en de rechter ontfermen zich over dit archaisch instituut. In 1997 komt de Rapportagecommissie Internationaal Vrouwenverdrag met een rapport, waarin wordt bevestigd dat vererving van adeldom louter in mannelijke lijn op grond van het Nederlands adelsrecht te beschouwen is als directe discriminatie van vrouwen.²⁰⁰ De commissie vindt het op z'n minst kwestieus dat de wetgever weigerde om bij de totstandkoming van de Wet op de adeldom de regels te toetsen aan het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen. De commissie concludeert dat 'het betoog van de regering dat de adeldom een "historisch instituut" is dat buiten het bereik van het gelijkheidsbeginsel behoort te vallen, niet op gaat. Al was het alleen maar omdat bij de totstandkoming van de Wet op de adeldom op instigatie van de Kamer de eigentijdse gelijkstelling van wettige, onwettige en adoptiefkinderen in het adelsrecht wettelijk werd vastgelegd.' Concluderend werd gesteld dat de adelswetgeving inzake de onmogelijkheid van vererving van adeldom in vrouwelijke lijn in strijd was met de rechtstreeks werkende artikel 1 en 2 van het Vrouwenverdrag.

Het blijft niet stil op het Binnenhof. In 1997 wordt een voorstel van wet bij de Tweede Kamer ingediend door het kamerlid Jhr. Meyer tot wijziging van de Wet op de adeldom om enige onrechtvaardigheden in het overheidsbeleid ten aanzien van adellijke ouders en hun kinderen weg te nemen.²⁰¹ Op grond van de Wet op de adeldom wordt de adellijke vader de gelegenheid gegeven zijn adeldom te laten overgaan op wettige, natuurlijke en adoptiefkinderen, mits die zijn adellijke naam dragen. Hij stelt dat daardoor een koppeling is gemaakt tussen de adellijke titel en de naam.²⁰² Aangezien de Wet op de adeldom *ex nunc*-werking heeft, kunnen kinderen vóór inwerkingtreding van de wet geen beroep doen op de onderhavige wet. Daarnaast geeft Meyer aan

¹⁹⁷ *Kamerstukken II 1996/97*, 25 039, nr. 3, p. 3.

¹⁹⁸ EHRM 18 mei 1999, nr. 45908/99.

¹⁹⁹ *Kamerstukken II 1996/97*, 25 039, nr. 4, p. 2.

²⁰⁰ L.S. Groenman, e.a., *Het Vrouwenverdrag in Nederland anno 1997. Verslag van de commissie voor de eerste nationale rapportage over de implementatie in Nederland van het Internationaal Verdrag tegen Discriminatie van Vrouwen* ('s-Gravenhage, 1997) 54.

²⁰¹ *Kamerstukken II 1997/98*, 26 028, nr. 2.

²⁰² *Kamerstukken II 1997/98*, 26 028, nr. 3, p. 1.

dat reeds in de Middeleeuwen adellijke dames hun adeldom konden doorgeven door middel van het romeinsrechtelijk beginsel *partus sequitur ventrem*.²⁰³ Hij refereert in dit geval aan het huis van Oranje-Nassau. Omdat door het nieuwe naamrecht van 1998 de vrouwen thans gelijk worden behandeld als de mannen, stelt Meyer *mutatis mutandis* vast dat als de geslachtsnaam van de adellijke moeder voor het kind wordt gekozen, daarmee ook de titel moet overgaan. Argumenten hiervoor zijn het tegengaan van uitsterving van de adel en het bevorderen van eenheid in het gezin. Ingevolge artikel 3 van de Wet op de adeldom wordt de overgang van adeldom louter getoetst aan de hand van vier criteria: a) de adeldom moet erfelijk zijn verleend, b) de adellijke vader staat in familierechtelijke betrekking tot het kind, c) het kind draagt diens geslachtsnaam en d) het kind is opgenomen in het filiatieregister.²⁰⁴ Jhr. Meyer is van mening dat de adelswetgeving in strijd is met de Grondwet en diverse internationale verdragen en dat ze indruist tegen de rechtsovertuiging en het politieke primaat van het parlement. 'De hardnekkige weigering van de minister om zijn discriminatoire interpretaties te herzien of te wijzigen bij AMvB of wet, dwingt nu tot een initiatiefwetsvoorstel van de Kamer.'²⁰⁵ Jhr. Meyer heeft het wetsvoorstel op verzoek van het presidium moeten intrekken, omdat hij na de verkiezingen niet meer zou terugkeren in de Tweede Kamer.

De regering had voorgesteld de vererving van adeldom in vrouwelijke lijn te behandelen bij het nieuwe naamskeuzerecht. Nu dit niet is gebeurd en door de regering geen aanvang is gemaakt met een wetsvoorstel betreffende dit onderwerp, komen de kamerleden Van Wijmen en Ross-van Dorp met een voorstel van wet tot wijziging van de Wet op de adeldom in verband met het wegnemen van onevenwichtigheden in het overheidsbeleid ten aanzien van adellijke ouders en hun kinderen.²⁰⁶ De onevenwichtigheden bestaan in de eerste plaats daaruit dat de Wet op de adeldom *ex nunc*-werking heeft. Hierdoor is het mogelijk dat binnen één gezin met dezelfde ouders kinderen mét en zonder adellijk distinctief voorkomen, waardoor ongelijke behandeling plaatsvindt en er geen eenheid meer is in het gezinsverband.²⁰⁷ Als voorbeeld worden gevallen genoemd bij de geslachten De Savornin Lohman, Van Limburg Stirum en Loudon.²⁰⁸ Daarnaast wordt de onmogelijkheid van vererving in vrouwelijke lijn als een onevenwichtigheid gezien. Nu door het nieuwe naamrecht het mogelijk is geworden het kind de geslachtsnaam van de adellijke moeder te geven maar niet de adellijke titel, is sprake van inconsistentie. De loskoppeling van titel en geslachtsnaam is in strijd met KB 18 december 1815, nr. 46, en artikel 5, tiende lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek. De memorie van toelichting wijst bovendien naar een arrest van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch d.d. 17 juni 1899 (*Weekblad van het Recht*, nr. 7298), waarin is beslist dat de titel een aanhangsel is van de familienaam en met die naam een geheel uitmaakt.²⁰⁹ Mijns inziens is een sterker argument dan de kamerle-

²⁰³ 'Het kind volgt de moederschoot.'

²⁰⁴ *Kamerstukken II 1997/98*, 26 028, nr. 3, p. 8.

²⁰⁵ *Kamerstukken II 1997/98*, 26 028, nr. 3, p. 7.

²⁰⁶ *Kamerstukken II 1999/00*, 27 074, nr. 2.

²⁰⁷ Alleen kinderen geboren en erkend (door de adellijke vader) na de inwerkingtreding van de Wet op de adeldom (1 aug. 1994) zijn van adel.

²⁰⁸ *Nederland's Adelsboek*, LXXXVII (1998) 413, 477, 530.

²⁰⁹ *Kamerstukken II 1999/2000*, 27 074, nr. 3, p. 2.

den aangeven, dat adeldom thans ook overgaat op buiten het huwelijk geboren kinderen. Door toevoeging van deze bepaling in de Wet op de adeldom is het adelsrecht ingrijpend veranderd. Voorts onderbouwen de kamerleden Van Wijmen en Ross-van Dorp hun wetsvoorstel met het argument dat het adelsrecht op dit punt in strijd is met de rechtstreeks werkende verdragsbepalingen van artikel 1 en 2 van het Internationale Vrouwenverdrag en artikel 2 van het IVBPR, waarin onder meer wordt bepaald dat geen onderscheid naar geslacht mag worden gemaakt in de uitoefening van rechtsmacht.

Het voorgestelde nieuwe artikel 3 van de Wet op de adeldom zou moeten luiden dat adeldom overgaat 'op alle kinderen die in familierechtelijke betrekking staan tot de adellijke ouder'. De Raad van State geeft in zijn advies aan dat met de term 'familierechtelijke betrekking' het niet duidelijk is of deze betrekkingen alleen van toepassing zijn op hedendaagse, bestaande situaties of dat ze ook betrekking hebben op situaties die in het verleden hebben bestaan.²¹⁰ Indien ook het laatste van toepassing zou zijn, dan zou de mogelijkheid ontstaan dat adellijke titels worden geclaimd op grond van afstamming van reeds (lang) overleden personen, die op grond van de nieuwe Wet op de adeldom tot de adel zouden behoren als zij nog leefden. Het is niet de bedoeling van de kamerleden dat deze bepaling *ex tunc*-werking heeft. Zij komen daarom met een overgangsbepaling, die inhoudt dat, wanneer de wet in werking treedt en het kind en degene aan wie het kind de adeldom ontleent, niet meer in leven zijn, geen vererving van de adellijke titel zal plaatsvinden.²¹¹ Tijdens de parlementaire behandeling ziet de PvdA-fractie niet de noodzaak en de wenselijkheid van het onderhavige wetsvoorstel.²¹² De D66-fractie staat ook niet positief tegenover dit wetsvoorstel. De reden hiervoor is dat adeldom als zodanig al een ongelijkheid binnen de maatschappij bevordert en dat ongelijkheid binnen het adelsrecht van minder belang is.²¹³ Van Wijmen en Ross-van Dorp geven aan dat dit wetsontwerp een logisch gevolg is van de discussie en de reeds door de kamer ingenomen standpunten in de jaren negentig inzake het naamrecht en de Wet op de adeldom.²¹⁴ De Kamer heeft reeds in de motie-Dittrich cum suis uitgesproken dat vererving van adeldom louter in mannelijke lijn in strijd is met artikel 1 van de Grondwet en enige rechtsreeks werkende verdragen.²¹⁵ Voorts blijkt dat de VVD-fractie en de D66-fractie het standpunt van de minister aanhouden, en wel zodanig dat de adel gezien dient te worden als een historisch gegroeid instituut – dit in tegenstelling tot de indieners van het wetsontwerp, die van mening zijn dat de adel gezien moet worden als een identificeerbare groep mensen die een levend bestanddeel van onze samenleving uitmaakt. Door het aannemen van het amendement-Van der Burg in 1994 is 'nu eenmaal het pad van de modernisering ingezet. Wij vinden de halfslachtige modernisering, zoals die in de huidige wet is vastgelegd, principieel niet verdedigbaar en vinden derhalve dat de overervingregels in hun geheel en consequent bij de tijd moet worden gebracht.'²¹⁶ Het wetsvoorstel van de

²¹⁰ *Kamerstukken II 2000/01, 27 074, A, p. 2.*

²¹¹ *Kamerstukken II 2000/01, 27 074, nr. 5, p. 5.*

²¹² *Kamerstukken II 2000/01, 27 074, nr. 6, p. 1.*

²¹³ *Kamerstukken II 2000/01, 27 074, nr. 6, p. 4.*

²¹⁴ *Kamerstukken II 2000/01, 27 074, nr. 6, p. 5.*

²¹⁵ *Kamerstukken II 1995/96, 22 408, nr. 23.*

²¹⁶ *Kamerstukken II 2000/01, 27 074, nr. 6, p. 7.*

kamerleden Van Wijmen en Ross-van Dorp is uiteindelijk weer ingetrokken. Niet wegens onhaalbaarheid, maar omdat deze kamerleden hetzelfde lot ondergingen als Jhr. Meyer.

Hoewel het niet gelukt is de wet aan te passen, zodat vererving in vrouwelijke lijn mogelijk wordt, heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State zich nog een keer moeten buigen over deze materie.²¹⁷ De Afdeling is van oordeel dat de minister terecht geen nieuw gebleken feiten of veranderde omstandigheden heeft aangetroffen die noopten tot een andere beslissing dan een afwijzing tot inschrijving in het filiatierregister. Dat de Wet op de adeldom ten aanzien van dit onderwerp in strijd is met het Internationale Vrouwenverdrag en de argumenten die zijn ontleend aan het wetsvoorstel van Van Wijmen en Ross-van Dorp, legt de Afdeling naast zich neer.

Ongelijke behandeling tussen mannen en vrouwen

De minister is de mening toegedaan dat adeldom gezien moet worden als ‘een historisch gegroeid instituut, dat alleen kan worden gehandhaafd als historisch instituut, maar dat zijn grondslag verliest als men zou trachten het naar eigentijdse denkbeelden te wijzigen of in te richten’. Haar mening lijkt mij gerechtvaardigd. In KB 18 december 1815, nr. 46, staat dat ‘[...] Zijne wettige reeds geborene en toekomstige kinderen zoo mannelijke als vrouwelijke, mitsgaders alle volgende afstammelingen van zijn geslacht, naam en wapen erkennen te behooren tot den adelstand’. Daarnaast wordt in SB 13 februari 1815, nr. 60, gesproken over ‘benevens hun wettige afstammelingen’. Hoewel deze koninklijke besluiten en de huidige Wet op de adeldom sekseneutraal zijn geformuleerd, moet ik aan de hand van de wetsgeschiedenis en het gewoonterecht concluderen dat in algemene zin louter overerfbaarheid van adeldom in mannelijke lijn is bedoeld. Dat juridisch gezien de koninklijke besluiten en de Wet op de adeldom sekseneutraal zijn en daarom overerving in vrouwelijk lijn mogelijk maakt, doet daaraan niet af. Daarnaast duidt mijns inziens het argument dat in het verleden een mannelijke interpretatie is gegeven aan de vererving, niet op een interpretatie, maar op gewoonterecht. Mag men nu een historisch argument laten prevaleren boven het evidente beginsel van gelijkheid tussen mannen en vrouwen? Dit moet bevestigend worden beantwoord. Adeldom is een instituut uit het verleden, waaraan thans geen staatsrechtelijke en burgerlijke privileges meer zijn verbonden. Het is niet wenselijk dat bepaalde personen in deze maatschappij zich een bepaalde ‘stand’ kunnen aanmeten zonder zelf iets te hebben gepresteerd, alleen op grond daarvan dat verre voorvaders een leidende positie bekleedden of verdienstelijk waren voor het vaderland. Toch heeft het adelsrecht een ingrijpende verandering ondergaan door toevoeging van het amendement-Van der Burg, waarin adeldom tevens overgaat op buiten het huwelijk geboren kinderen. Deze rechtsregel, die gecodificeerd is in artikel 3 van de Wet op de adeldom, maakt een einde aan het oude afstammingsrecht, inhoudende dat afstamming louter overgaat door geboorte staande een huwelijk. De vraag rijst waarom de Minister van Binnenlandse Zaken het wetsvoorstel betreffende de Wet op de adeldom niet heeft ingetrokken, want door deze bepaling in de wet op te nemen is een directe

²¹⁷ ABRvS 6 maart 2002, nr. 200101295/1.

en onherstelbare inbreuk gemaakt op de historische legitimatie van het instituut adeldom. Het is voor mij niet geheel begrijpelijk dat, in het licht van de historische criteria voor overerving van adeldom, thans kinderen zonder bloedband door adoptie adeldom verwerven, in tegenstelling tot kinderen die wel een adellijke bloedband hebben, louter en alleen op basis van de ‘verkeerde’ sekse van de adellijke ouder. Concluderend kan worden gesteld dat nu de mogelijkheid ontbreekt dat vererving van adeldom ook kan plaatsvinden via overerving in vrouwelijke lijn, dit in strijd moet worden geacht met artikel 1 van de Grondwet, artikel 26 van het IVBPR en de artikelen 1 en 2 van het Internationaal Verdrag tegen Discriminatie van Vrouwen. Ook de Commissie Gelijke behandeling heeft zich over deze materie gebogen.²¹⁸ Zij kon echter niet tot een oordeel komen, omdat de Wet op de adeldom reeds eerder in werking is getreden dan de Algemene wet gelijke behandeling en derhalve kan de Wet op de adeldom niet getoetst worden. In de tweede plaats zou het inschrijven in het filiatierregister een eenzijdig publiekrechtelijk besluit zijn dat niet binnen het bereik van de Algemene wet gelijke behandeling valt. De commissie overweegt desondanks dat ‘het buiten twijfel is dat de huidige regel niet conform de in de Algemene wet gelijke behandeling neergelegde normen is te achten. Er is in de Wet op de adeldom sprake van direct onderscheid [...]. Er kan mitsdien met klem van argumenten worden verdedigd dat een aanpassing van de Wet op de adeldom rechtens geboden kan worden geacht.’

²¹⁸ Commissie Gelijke Behandeling, ‘Commentaar initiatiefvoorstel wijziging van de Wet op de adeldom, 27074’.

BIJLAGE**Wet op de adeldom van 10 mei 1994 (Stb. 360)**

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat op grond van additioneel artikel XXV van de Grondwet een voorziening moet worden getroffen ter zake van de adeldom; Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal:

Kamerstukken II 1989/90, 1991/92, 1992/93, 21485

Handelingen II 1992/93, blz. 6866-6884; 1993/94, blz. 91

Kamerstukken I 1993/94, 21485 (26, 26a, 26b, 26c)

Handelingen I 1993/94, blz. 1440-1449; 1474-1477; 1559-1564; 1670-1674; zie vergadering d.d. 10 mei 1994

Artikel 1

Adeldom wordt verleend bij koninklijk besluit. De verlening kan uitsluitend geschieden aan Nederlanders.

Artikel 2*

1. De verlening van adeldom geschiedt door verheffing, inlijving of erkenning.
2. Verheffing in de adel bij koninklijk besluit kan uitsluitend plaatsvinden ten aanzien van leden van het koninklijk huis.
3. Inlijving in de Nederlandse adel kan slechts plaatsvinden ten aanzien van personen wier geslacht behoort tot de wettelijk erkende adel van een staat met een vergelijkbaar adelsstatuut en die het verzoek tot inlijving hebben gedaan.
 - a. te zamen met het verzoek tot verlening van het Nederlandschap;
 - b. te zamen met het afleggen van de verklaring ter verkrijging van het Nederlandschap door optie;
 - c. te zamen met het bereiken van de meerderjarigheid bij de verkrijging van het Nederlandschap van rechtswege indien de vader van de verzoeker het Nederlandschap niet van rechtswege heeft verkregen.
4. Erkenning te behoren tot de Nederlandse adel kan uitsluitend plaatsvinden ten aanzien van personen die behoren tot een geslacht dat voor 1795 reeds tot de inheemse adel behoorde.

* Toevoeging onder lid 2 van dit artikel, voorzien in de (nieuwe) Wet lidmaatschap koninklijk huis, 30 mei 2002 (*Stb.* 275), art. 13: 'en van voormalige leden daarvan binnen drie maanden na verlies van het lidmaatschap van het koninklijk huis. De verlening van de titels "Prins (Prinses) der Nederlanden" en "Prins (Prinses) van Oranje-Nassau" wordt bij of krachtens de Wet lidmaatschap koninklijk huis bepaald.'

Artikel 3

Adeldom gaat ook volgens de bestaande regelingen met betrekking tot adeldom over op buiten het huwelijk geboren kinderen.

Artikel 4

Bij de verlening van adeldom zijn taxa verschuldigd. Bij algemene maatregel van bestuur worden nadere regels omtrent de taxa gesteld.

Artikel 5

Adeldom wordt vermeld op officiële documenten waar dit vereist is, tenzij de betrokken persoon verzoekt, de vermelding achterwege te laten of te verwijderen.

Artikel 6

1. Er is een Hoge Raad van Adel.
2. De Raad heeft tot taak Onze Minister van Binnenlandse Zaken te adviseren over verzoeken tot verlening van adeldom.
3. De Raad is samengesteld uit vijf leden, die bij koninklijk besluit worden benoemd en ontslagen.

Artikel 7

1. De artikelen 2 en 3 van het Koninklijk Besluit van 12 mei 1886**, nr. 48, vervallen.
2. De bestaande regelingen met betrekking tot adeldom en de Hoge Raad van Adel kunnen worden gewijzigd bij algemene maatregel van bestuur.

Artikel 8

Inlijving in de Nederlandse adel kan plaatsvinden ten aanzien van personen wier geslacht behoort tot de wettelijk erkende adel van een staat met een vergelijkbaar adelsstatuut en daartoe een verzoek om inlijving hebben gedaan binnen vijf jaar na de datum van inwerkingtreding van deze wet.

Artikel 9

Deze wet kan worden aangehaald als Wet op de adeldom.

Lasten en bevelen dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te 's-Gravenhage, 10 mei 1994

Beatrix

De Minister van Binnenlandse Zaken,
E. van Thijn

Uitgegeven de tweede juni 1994
De Minister van Justitie,
E.M.H. Hirsch Ballin

** lees: 1866.